

บทที่ 4

บริบทและศักยภาพของจังหวัดนนทบุรี

การศึกษาเรื่องรูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมความสามัคคีกันของผู้นำชุมชนในเขตจังหวัดนนทบุรี คณะผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ควบคู่ไปกับการใช้เทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในเขตจังหวัดนนทบุรี เป็นพื้นที่สำหรับการศึกษา ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัย ดังนี้

บริบทจังหวัดนนทบุรี

จังหวัดนนทบุรี ตั้งอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย เป็นจังหวัดหนึ่งใน 5 จังหวัดปริมณฑล คือ นนทบุรี สมุทรปราการ นครปฐม สมุทรสาครและปทุมธานี ห่างจากกรุงเทพฯ 20 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 622.303 ตารางกิโลเมตร หรือ 388,939 ไร่ มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านและแบ่งพื้นที่ของจังหวัดออกเป็น 2 ส่วน คือ ฟังตะวันออก และฟังตะวันตก ผู้วิจัยได้ข้อมูลของจังหวัดนนทบุรีจากหนังสือวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกถักษ์ณ์ ภูมิปัญญา จังหวัดนนทบุรี หนังสือท้องถิ่นปากเกร็ด และ จากเว็บไซต์จังหวัดนนทบุรี นอกจากนี้ยังได้สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการผู้นำชุมชน จึงขออธิบายเรื่องราวของจังหวัดนนทบุรี โดยสังเขปดังนี้

ความเป็นมา

จังหวัดนนทบุรี เป็นเมืองที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า 400 ปี ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตำบลที่ตั้งเมืองนนทบุรีขึ้นมารั้งแรกนั้นมีชื่อว่า “บ้านตลาดขวัญ” ต่อมาได้ยกฐานะขึ้นเป็นเมืองนนทบุรี เมื่อ พ.ศ. 2092 ในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ดังปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารว่า “ฝ่ายสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าให้สถาปนาที่พระราชทานเพลิงนั้น (พระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระศรีสุริโยทัย) เป็นพระเจดีย์วิหารสำเร็จแล้วให้ พระนามชื่อ วัดสบสวรรค์ แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า ไพร่บ้านเมืองศรี จัตุวา ปากใต้ฝ่ายเหนือเข้าพระนครครั้งนี้ น้อย หนีออกอยู่ป่าดงห้วยเขา ต้อนไม่ได้เป็นอันมาก ให้เอาบ้านท่าจีนตั้งเป็นเมืองสาครบุรี (คือจังหวัดสมุทรสาคร) ให้เอาบ้านตลาดขวัญตั้งเป็นเมืองนนทบุรี ให้แบ่งเอาแขวงเมืองราชบุรี แขวงเมืองสุพรรณบุรี ตั้งเป็นเมืองนครชัยศรี (พระราชพงศาวดารสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม)...”

“บ้านตลาดขวัญ” เป็นดินแดนแห่งความอุดมสมบูรณ์และเป็นสวนผลไม้ที่ขึ้นชื่อแห่งหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา ฝรั่งเศสชาติที่ได้เดินทางเข้ามาค้าขายและเจริญสัมพันธไมตรีกับกรุงศรีอยุธยาต่างก็ได้บันทึกเอาไว้ ดังปรากฏในจดหมายเหตุบันทึกการเดินทางของลาลูแบร์ ชาวฝรั่งเศสผู้ซึ่งเดินทางเข้ามาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า “สวนผลไม้ที่บางกอก (หมายถึงกรุงเทพฯ ในปัจจุบัน) นั้น มี

อาณาบริเวณยาวไปตามชายฝั่ง โดยทวนขึ้นสู่เมืองสยามถึง 4 ลี้ กระทบจรดตลาดขวัญ ทำให้เมืองหลวงแห่งนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยผลาหาร ซึ่งคนพื้นเมืองชอบบริโภคกันนักหนา...”

นอกจากนี้ยังมีดินแดนทางตอนใต้ของตลาดขวัญอีกแห่งหนึ่งชื่อว่า “ตลาดแก้ว” ตลาดแก้วแห่งนี้เข้าใจว่า คงจะมีความสำคัญควบคู่กันมากับตลาดขวัญ ตั้งแต่ก่อนจะตั้งเป็นเมืองนนทบุรีแล้ว เพราะปรากฏในจดหมายเหตุของลาลูแบร์ว่า “...ตำบลสำคัญๆ ที่แม่น้ำสายนี้ (หมายถึงแม่น้ำเจ้าพระยา) ไหลผ่าน คือ แม่ตาก อันเป็นเมืองเอกของราชอาณาจักรสยามที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือพายัพ ถัดจากนี้ต่อมาก็ถึงเมืองเทียนทอง หรือเชียงทอง กำแพงเพชร หรือกำแพงเฉยๆ ซึ่งलगคนออกเสียงว่า กำแพง แล้วก็มาถึงเมืองนครสวรรค์ ชัยนาท สยาม ตลาดขวัญ ตลาดแก้ว และบางกอก...”

สำหรับบริเวณอันเป็นที่ตั้งของตลาดแก้วในปัจจุบันนี้ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าอยู่ตรงไหนแน่ มีผู้สันนิษฐานว่าคงจะอยู่แถววัดปากน้ำ ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมืองนนทบุรีขึ้นไป

ตัวเมืองนนทบุรีแต่เดิมนั้น ตั้งอยู่ที่ตำบลบางกระสอในปัจจุบันนี้ โดยมีวัดหัวเมือง (ปัจจุบันเป็นวัดร้าง ทางราชการได้ใช้เป็นสถานที่สร้างโรงพยาบาลพระนั่งเกล้า) เป็นเขตเหนือ และมีวัดท้ายเมืองเป็นเขตใต้

พ.ศ. 2081 สมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้โปรดให้ขุดคลองลัดจากคลองบางกรวย (แม่น้ำเจ้าพระยา) ริมวัดชลอ ไปทะลุวัดมูลเหล็ก (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นวัดสุวรรณคีรี)

พ.ศ. 2179 พระเจ้าปราสาททองโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดตอนใต้วัดท้ายเมืองไปทะลุออกหน้าวัดเขมา เพราะเดิมแม่น้ำเจ้าพระยาไหลวกเข้าแม่น้ำอ้อมมาทางบางใหญ่ แล้ววกเข้าคลองบางกรวยข้างวัดชะลอมออกหน้าวัดเขมา เมื่อขุดคลองลัดแล้วกระแสน้ำเปลี่ยนทางเดินไหลเข้าคลองลัดที่ขุดใหม่ นานเข้าก็กลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาใหม่ดังปัจจุบัน ส่วนแม่น้ำเจ้าพระยาเดิมก็ตื้นจืดกลายเป็นคลองไป

พ.ศ. 2208 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเห็นว่า ตามที่แม่น้ำเปลี่ยนทางเดินใหม่นั้น ทำให้ข้าศึกประชิดพระนครได้ง่าย จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างป้อมปราการตรงปากแม่น้ำอ้อม และโปรดให้ย้ายเมืองนนทบุรีมาอยู่ปากแม่น้ำอ้อมด้วย (ต่อมาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้รื้อป้อมและเมืองบางส่วน เพื่อนำอิฐไปสร้างวัดเฉลิมพระเกียรติ และบางส่วนก็ถูกกระแสน้ำพัดเซาะพังทลายลงน้ำไป ปัจจุบันเหลือแต่ศาลหลักเมืองเท่านั้น)

นอกจากป้อมที่ปากแม่น้ำอ้อมแล้ว เข้าใจว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาคงจะได้มีการสร้างป้อมไม้เอาไว้ที่บริเวณวัดเฉลิมพระเกียรติในปัจจุบันนี้ด้วย เพราะปรากฏหลักฐานจากจดหมายเหตุรายวันของบาทหลวงเดอ ซัวซีย์ ผู้ซึ่งเดินทางร่วมมากับคณะราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ที่เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. 2228 ว่า “...เช้าวันนี้เราผ่านป้อมที่ทำด้วยไม้ 2 ป้อม ป้อมหนึ่งยิงปืนเป็นการคำนับ 10 นัด อีกป้อม 8 นัด ที่นี้มีแต่ปืนครกเท่านั้น ดินปืนดีมากที่สุดทีเดียว ป้อมทางขวามือเรียกป้อมแก้ว และป้อมทางซ้ายมือเรียกป้อมทับทิม ณ ที่นี้เจ้าเมืองบางกอกก็กล่าวคำ

อำนาจและอำนาจเหตุน่าได้ควบคุมเรือขบวนมากส่งจนสุดแดนที่อยู่ในความปกครองของเมืองบางกอกแล้ว แล้วก็ลาท่านราชทูตกลับไป...”

ในปี พ.ศ. 2230 เมื่อลาอูแบร์เป็นราชทูตเข้ามากรุงศรีอยุธยา ก็ได้กล่าวถึงป้อมไม้แห่งนี้ไว้ด้วย โดยเขียนเป็นแผนที่เอาไว้อย่างชัดเจนตามหลักฐานดังกล่าว จึงเข้าใจว่าป้อมแก้วคงตั้งอยู่ ณ บริเวณตลาดแก้ว ส่วนป้อมทับทิมเข้าใจว่าคงตั้งอยู่ ณ บริเวณหน้าวัดเฉลิมพระเกียรติปัจจุบันนี้

พ.ศ. 2264 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ได้ทรงโปรดให้ขุดคลองลัดเกร็ด ที่อำเภอปากเกร็ด ดังปรากฏในหลักฐานในพงศาวดารว่า “ในปีขาล จัตวาศก ทรงพระกรุณาโปรดให้พระชนบุรี เป็นแม่กอง เณรทัพลนิกายคนหัวเมืองปากใต้ให้ได้นคน 10,000 เศษ ให้ขุดคลองเตร็ดน้อย ลัดคั้งบางบัวทองนั้นคดอ้อมหนัก ขุดลัดตัดให้ตรง พระชนบุรีรับสั่งแล้วกราบบังคมลามาให้เณรทัพลนิกายในบรรดาหัวเมืองปากใต้ได้นคน 10,000 เศษ ให้ขุดคลองเตร็ดน้อยนั้นลึก 6 สอก กว้าง 6 วา ยาวทางไกลได้ 39 เส้นเศษ ขุดเดือนเศษจึงแล้ว...”

พ.ศ. 2307 ในรัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ได้มีเหตุการณ์สงครามเกี่ยวข้องกับจังหวัดนนทบุรี เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นก่อนที่จะเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าเพียงเล็กน้อย คือ เมื่อมังมหานรธาเป็นแม่ทัพพม่า ยกทัพเข้าตีเมืองทวาย เมืองตะนาวศรีได้ แล้วยกติดตามตีพวกมอญมาจนถึงเมืองชุมพรได้โดยสะดวก จึงมีความกำเริบคิดยกเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏในพงศาวดารว่า “...ครั้ง ณ เดือน 7 มังมหานรธาให้แยงตะยุ กลับขึ้นไปแจ้งราชการ ณ กรุงอังวะ แล้วจึงปรึกษากันว่า เรามาตีเมืองทวายได้ บัดนี้หาจะมีผู้ใดจะต้านต่อฝีมือท้าวทหารเราไม่ ควรเราจะยกเข้าไปชิงเอาซึ่งเสวตฉัตร ณ กรุงทพมหานคร...” แล้วมังมหานรธาก็เดินทัพมุ่งเข้าตีกรุงศรีอยุธยาโดยลำดับ จนถึงเมืองนนทบุรี ซึ่งก็ถูกมังมหานรธาตีแตกเช่นเดียวกับเมืองรายทางอื่นๆ ดังพงศาวดารกล่าวว่า “ครั้ง ณ เดือน 10 พม่ายกทัพเรือลงมาตีค่าย (บาง) บำรุงแตก แล้วยกมาตีเมืองนนทบุรีได้...”

เมื่อพม่าตีได้เมืองนนทบุรีแล้ว ขณะนั้นมีเรือกำปั่นอังกฤษเข้ามาค้าขายที่ธนบุรี จึงรับอาสาช่วยรบพม่า พม่าเอาปืนใหญ่ตั้งบนป้อมวิฆาเณนทร์ ยังโต้ตอบกับกำปั่น ในที่สุดกำปั่นถอนสมอหนีไปอยู่ที่เมืองนนท์ เมืองนนทบุรีจึงเป็นยุทธภูมิระหว่างเรือกำปั่นอังกฤษกับพม่า ดังปรากฏในพงศาวดารว่า “...ฝ่ายทัพพระยายมราช ซึ่งตั้งอยู่ ณ เมืองนนท์นั้น ก็เลิกหนีขึ้นไปเสีย พม่าตั้ง (อยู่) เมืองธนบุรีแล้ว จึงแบ่งกันขึ้นมาตั้งค่าย ณ วัดเขมา ตำบลตลาดแก้วทั้งสองฟาก ครั้นเพลากลางคืน นายกำปั่นจึงขอเรือกราบมาชักสลูบล่องลงไปไม่ให้มีปากเสียง ครั้นตรงค่ายพม่า ณ วัดเขมาแล้วก็จุดปืนรายแคมพร้อมกันทั้งสองข้าง ฝ่ายพม่าต้องปืนล้มตายเจ็บลำบาก แดกวิ่งออกจากค่าย ครั้นนำขึ้นเพลาช้า สลูดอยมาหากำปั่นซึ่งทอดอยู่ ณ ตลาดขวัญ ฝ่ายพม่าก็ยกเข้าค่ายเมืองนนทบุรี...”

ในระยะเริ่มต้นตั้งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี ภาครัฐบาลอันได้แก่ องค์พระมหากษัตริย์ ยังคงมีพระราชภารกิจหลายด้าน อาทิ การสร้างกรุง การสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งด้านการพระราชไมตรี และการสงคราม ตลอดทั้งการบำรุงประเทศประการอื่นๆ โดยส่วนรวมการจะพัฒนาเมืองนนทบุรีอันเป็นเมืองขนาดเล็กคงทำได้น้อย จึงไม่ใคร่พบหลักฐานเกี่ยวกับการพัฒนาเมืองนนทบุรี

ทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 4 ในรัชกาลต่อๆ มาเมืองนนทบุรี จึงค่อยๆ เจริญขึ้นตามลำดับจากกล่าวได้ว่า เมืองนนทบุรีพัฒนารวดเร็ว รุดหน้า และมากที่สุด ในสมัย รัชกาลที่ 9 นี้เองซึ่งจะกล่าวถึงโดยแบ่งช่วงเวลาตามรัชสมัยขององค์พระมหากษัตริย์ดังต่อไปนี้

เมืองนนทบุรีในสมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 4 จัดอยู่ในประเภทหัวเมืองปักษ์ใต้เป็นเมืองขึ้นของ กรมท่าชื่อเมืองนนทบุรีศรีมหาสมุทร ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้เปลี่ยนชื่อใหม่ ครั้งแรกเปลี่ยนเป็น เมืองนนทบุรีศรีมหาอุทยาน ผู้ว่าราชการเมือง คือ พระนนทบุรีศรีมหาอุทยาน ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นพระ นนทบุรีศรีเกษตราคม หลวงปลัด ได้แก่ หลวงสยามนทเขตต์ขันธ์ปลัด ทรงเห็นว่าในแขวงเมือง นนทบุรีมีชาวมุสลิมตั้งบ้านเรือนอยู่มาก จึงตั้งหลวงรามัญเขตต์คดี ปลัดรามัญขึ้นอีกตำแหน่งหนึ่ง

เนื่องจากกฎหมายที่ใช้ในการปกครองประเทศนี้ ใช้สืบต่อกันมาแต่รัชกาลที่ 1 จึงขอคัดลอก ข้อความบางตอนเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้ปกครองหัวเมือง ซึ่ง วนิดา สติตานนท์ เขียนไว้ในหนังสืออ่าน เพิ่มเติมระดับประถมศึกษา เรื่อง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ดังนี้

“พระเจ้าอยู่หัวตรัสสั่งให้ไปตั้งเมือง ครองเมือง ให้รักษาพยาบาลไพร่ฟ้าข้าไทท่านแลให้รับรอง สุขทุกข์ราษฎรทั้งปวงและรักษาถิ่นฐานบ้านนอกขอบชนบท มิให้มีโจรผู้ร้ายแลคนกรร โจรราษฎร ถ้าผู้ รังเมือง ผู้ครองเมือง ผู้ใดรักษาได้ ท่านว่ามีบำเหน็จในแผ่นดิน ถ้าแลโจรผู้ร้ายกรร โจรราษฎรเกิดชุกชุม ขึ้นเหลือกำลังระงับมิได้ ก็ให้บอกมายังลูกขุน ณ ศาลาให้บังคมทูลแต่สมเด็จพระบรมบพิตรพระเจ้าอยู่ หัว จึงจะพ้นโทษ ถ้าแลผู้รังเมือง ผู้ครองเมืองมิได้กำชับจับกุม ละเลยให้โจรและผู้กรร โจรราษฎรชุกชุม ขึ้นได้ ท่านว่าผู้นั้นละเมิด ต้องในระวางกรร โจรให้ลงโทษ 6 สถาน”

การเศรษฐกิจของชาวเมืองนนทบุรีในสมัยนั้น คงขึ้นอยู่กับอาชีพการเพาะปลูกทำนา ทำสวน เป็นพื้น การคมนาคมคงใช้ทางน้ำเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการค้าขาย หรือการไปมาหาสู่

อาชีพอย่างหนึ่งของชาวเมืองนนทบุรีที่นักวิกกล่าวถึง ได้แก่ การหีบอ้อย แสดงว่ามีการ ปลูกอ้อย และการทำน้ำตาลอ้อยกันมานานแล้ว โรงหีบเดิมอยู่ฝั่งทางตะวันออกของคลองแม่น้ำอ้อมแต่ปัจจุบันนี้ มีอยู่ทางฝั่งตะวันตก ใช้เครื่องจักรแทนเครื่องหีบอ้อยแต่โบราณซึ่งใช้แรงควายหมุนในปัจจุบันมี โรงงานทำน้ำตาลอ้อยที่ทันสมัยเกิดขึ้นมากในจังหวัดต่างๆ อาชีพทำน้ำตาลอ้อยของชาวบางศรีทองบาง คูเวียง จึงเหลือเพียงเล็กน้อย

ในช่วงระยะเวลารัชสมัยขององค์พระมหากษัตริย์ทั้ง 4 พระองค์นี้ สันนิษฐานได้ว่าการจัด การศึกษาคงมีแต่เพียงในวัดเป็นส่วนใหญ่ พระสงฆ์เป็นผู้สั่งสอนอบรมแก่ชายที่บวชหรือผู้ที่ปรนนิบัติ พระ ผู้หญิงยังไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน เพราะในสมัยนั้นยังไม่ได้ส่งเสริมการศึกษากันอย่าง กว้างขวาง ส่วนการศาสนาก็คงจะมีลักษณะไม่ต่างจากปัจจุบันเท่าใดนัก กล่าวคือ คนไทยส่วนมาก นับ ถือศาสนาพุทธ พอใจในการทำบุญสุนทรทาน การสร้างวัด สังเกตได้ว่า วัดในจังหวัดนนทบุรีมีวัด เก่าแก่อยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในเขตอำเภอเมืองนนทบุรี อำเภอปากเกร็ด อำเภอบางกรวย และ อำเภอบางใหญ่ วัดส่วนมากตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ลำคลอง บางแห่งตั้งอยู่ติดๆ กัน เช่น ที่คลองบางกอกน้อย และคลองอ้อม

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทรงปรับปรุงระเบียบการปกครองประเทศใหม่ กล่าวคือการบริหารราชการแผ่นดินส่วนกลาง ทรงตั้งเป็นกระทรวงต่างๆ อย่างรูปแบบปัจจุบัน ส่วนการปกครองส่วน ภูมิภาค พระองค์รวมเมืองต่างๆ เข้าเป็นกลุ่ม เรียกว่า “มณฑล” ซึ่งก็ปรากฏว่าเมืองนนทบุรีขึ้นอยู่กับมณฑลกรุงเทพฯ ในสมัยนี้ได้ย้ายศาลากลางจังหวัดจากฝั่งขวา ของแม่น้ำเจ้าพระยามาตั้งที่ฝั่งซ้าย ด้านใต้ปากคลองบางซื่อ ซึ่งเป็นท่าเรือตลาดขวัญจนถึง สมัยรัชกาลที่ 7 จึงย้ายศาลากลางจังหวัดอีก เมื่อพุทธศักราช 2447 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเมืองต่างๆ ในลักษณะการ “ประพาสต้น” พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงนิพนธ์ไว้เป็นจดหมายเหตุ ทรงทำเป็นสำนวนของนายทรงอานุภาพ เขียนจดหมายถึงนายประดิษฐ์ ซึ่งเป็นเพื่อน เล่าเรื่องการประพาสต้นให้เพื่อนฟัง จากจดหมายฉบับที่ 2 ในหนังสือ “จดหมายเหตุเรื่องประพาสต้น ในรัชกาลที่ 5” กล่าวถึงเมืองนนทบุรีไว้ดังนี้

“...เสด็จออกจากบางปะอิน เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ร.ศ. 123 ล่องมาตามลำแม่น้ำ เรือฉันมาล่วงหน้าทราบว่าจะเสด็จประทับวัดปรมัยยิกาวาส ครู่หนึ่ง แล้วเลยประพาสสวนสะท้อนของ นายบุตรที่แม่น้ำอ้อม แขวงเมืองนนทบุรี ว่ามีสะท้อนอย่างดีๆ ที่สวนนั้นมากกำลังสะท้อนออกผล เจ้าของสวนเชิญเสด็จเก็บสะท้อน ทราบว่าเป็นที่พอพระราชหฤทัย แลทรงพระกรุณาแก่เจ้าของสวนมาก เวลายืนเสด็จมาประทับแรมที่หน้าวัดเขมา จอดเรือพระที่นั่งเข้ากับสะพานหน้าวัดอย่างเราไปเที่ยวกัน ใช้ศาลาน้ำหน้าวัดเป็นท้องพระโรง ไม่มีพลับพลาฝาเลื่อนอย่างใด เจ้าพนักงานเจ้าของท้องที่ ก็ดูเหมือนจะไม่รู้ตัวว่า จะเสด็จมาประทับแรมที่นั่น การล้อมวงก่งกำจัดกันตามแต่จะทำได้ คู่ก็สนุกดี จนเวลา 2 ทุ่มเศษ กรมหลวงนเรศวร์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล จึงเสด็จไปถึง ได้ยินรับสั่งว่า “อาสน์แจ้ๆ กันไม่รู้ พอรู้ก็รีบมาจะต้องนั่งอยู่ยั้ง...”

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทรงสร้างพระอารามหลวงเพิ่มขึ้นมาอีกวัดหนึ่ง คือ วัดปากอ่าวเป็นวัดไทยรามัญ ตั้งอยู่ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด วัดนี้เป็นวัดเก่าแก่ สร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ ทั้งพระอารามเพื่ออุทิศถวายแด่พระเจ้าบรมมหารัชมังคลาจารย์ กรมสมเด็จพระสุวรางค์ราชาธิราชประยูร แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดปรมัยยิกาวาส”

เมื่อ พ.ศ. 2445 รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมและกระทรวงนครบาล เป็นเจ้าหน้าที่จัดซื้อที่ดินตำบลบางขวาง อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดนนทบุรีเพื่อจัดสร้างเรือนจำมหันตโทษกลาง แต่ยังไม่ทันสำเร็จเรียบร้อย ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงใช้ที่ดินส่วนหนึ่งสร้างเป็นโรงเรียนแบบกินนอน คือ โรงเรียนราชวิทยาลัย เมื่อสิ้นรัชกาลที่ 6 ถึงสมัยรัชกาลที่ 7 เศรษฐกิจตกต่ำมากจึงได้ยุบกิจการโรงเรียนนี้ แล้วมอบอาคารเรียนให้เป็นศาลากลางจังหวัดนนทบุรี

ในสมัยรัชกาลที่ 7 พ.ศ. 2471 จึงได้ย้ายศาลากลางจากท่าเรือตลาดขวัญ มาตั้งใหม่ ณ อาคารเดิมของโรงเรียนราชวิทยาลัย ส่วนเรือนจำกลางบางขวางนั้นได้เริ่มดำเนินการใหม่ ราว พ.ศ. 2462 และสร้างเสร็จเปิดดำเนินการได้เมื่อ พ.ศ. 2474 อาคารเรียนของโรงเรียนราชวิทยาลัยนี้ นอกจากจะใช้เป็นศาลากลางจังหวัดนนทบุรีแล้ว ยังจัดแบ่งบางส่วนเป็นที่ว่าการอำเภอเมืองนนทบุรี เป็นสำนักงานเทศบาลเมืองนนทบุรี ส่วนหอประชุมของโรงเรียนนั้น ใช้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดนนทบุรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2476 – พ.ศ. 2498 ศาลากลางจังหวัดนนทบุรีแห่งนี้ นับว่าเป็นศาลากลางจังหวัด ที่สง่างามยิ่งแห่งหนึ่ง เนื่องจากรูปแบบการ

ก่อสร้างมีลักษณะเฉพาะที่อิงเอกลักษณ์ไทย กรมศิลปากรจึงได้ขึ้นบัญชีไว้เป็นโบราณสถานแห่งหนึ่งด้วย ทางกระทรวงมหาดไทยเคยขอรีดัดแปลงเพื่อสร้างใหม่ ทางกรมศิลปากรคัดค้านจึงคงรูปอยู่จนถึงทุกวันนี้

ในสมัยก่อนการคมนาคมระหว่างจังหวัดนนทบุรีกับเมืองหลวง ต้องใช้ทางน้ำเป็นพื้น ดังในรายงานที่กล่าวไว้ข้างต้นว่าใช้เรือยนต์ของบริษัทมอเตอร์โบ๊ต และมีรถไฟของเอกชนเล่นทางฝั่งตะวันตก (ชาวบ้านเรียกว่า รถไฟเจ้าพระยาร่วงศ์) ซึ่งก็ไม่มีใครสะดวกนัก ต่อมาการใช้รถยนต์ก้าวหน้าขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 8 ได้มีการตัดถนนรถยนต์เชื่อมระหว่างนนทบุรี - กรุงเทพฯ ขึ้นเป็นสายแรก เรียกว่า ถนนพระราชราษฎ์ สายต่อมาคือถนนเลียบริมฝั่งแม่น้ำตัดค้างไว้แต่สมัยรัชกาลที่ 8 แต่สำเร็จใช้เดินรถได้ในสมัยรัชกาลที่ 9 ให้ชื่อว่าถนนพิบูลสงคราม

กล่าวได้ว่าจังหวัดนนทบุรีได้เริ่มพัฒนามากขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 8 โดยเฉพาะการคมนาคม และการศึกษา ส่วนรูปแบบการปกครองก็เปลี่ยนไปตามลักษณะการบริหารราชการส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น เพราะประเทศไทยได้เปลี่ยนการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตยตั้งแต่ พ.ศ. 2475 สมัยรัชกาลที่ 7 ความเจริญเหล่านี้มีอุปสรรคทำให้ชะงักลงด้วยเหตุ 2 ประการคือ เกิดสงครามโลก ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2482 - พ.ศ. 2488 และเกิดน้ำท่วมใหญ่ เมื่อ พ.ศ. 2485 ซึ่งทำให้สวนทุเรียน จมน้ำ ทุเรียนตายเกือบหมด เกิดการเสียหายทางเศรษฐกิจครั้งยิ่งใหญ่

ผลดีที่ชาวเมืองนนท์ได้รับจากการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็อาจจะมีอยู่บ้างคือในราว พ.ศ. 2486 - พ.ศ. 2487 ครั้งนั้นเครื่องบินของสัมพันธมิตรได้โจมตีกรุงเทพฯ หนักมาก ชาวกรุงเทพฯ จึงอพยพมาเข้าบ้านอยู่ทางจังหวัดนนทบุรี เพราะไม่มีจุดยุทธศาสตร์ และ ต่อมาก็ได้แต่งงานกับชาวนนท์ไปหลายคู่ โรงเรียนบางแห่งก็ย้ายมา แม้กระทั่งโรงพยาบาลศิริราชก็ ย้ายคนไข้มาอยู่ที่บริเวณสนามศาลากลางจังหวัด โดยสร้างอาคารชั่วคราวขึ้นเต็มตลอดทั้งสนาม นับได้ว่าการอพยพของชาวกรุงมีส่วนช่วยให้ชาวเมืองนนท์มีเศรษฐกิจดีขึ้นทั้งการสังคมก็กว้างขวาง ขึ้นด้วย (ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคฯ)

จังหวัดนนทบุรีได้ย้ายศาลากลางจังหวัด 3 ครั้ง ศาลากลางจังหวัดเดิมตั้งอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ย้ายมาตั้งที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาด้านใต้ ของปากคลองบางซื่อ ซึ่งเป็นท่าเรือตลาดขวัญและต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ.2471) ได้ย้ายศาลากลางจังหวัดไปตั้งอยู่ ณ อาคารเดิมของโรงเรียนราชวิทยาลัย (ศาลากลางจังหวัดหลังเก่า) จนถึงรัชกาลที่ 9 (พ.ศ.2536) ได้ย้ายศาลากลางจังหวัดไปตั้งอยู่ที่ศูนย์ราชการแห่งใหม่ที่ตำบลบางกระสอ ถนนรัตนาธิเบศร์ ซึ่งเป็นศูนย์ราชการที่สมบูรณ์ที่สุด

สัญลักษณ์จังหวัดนนทบุรี (ตราประจำจังหวัด)

รูป “หมอน้ำลายวิจิตร” หมายถึง ชาวจังหวัดนนทบุรีมีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งยึดถือเป็นอาชีพและมีชื่อเสียงมาช้านาน

คำขวัญประจำจังหวัด

“พระตำหนักสง่างาม ลือนามสวนสมเด็จ เกาะเกร็ดแหล่งดินเผา
วัดเก่านามละปือ เลื่องลือทุเรียนนันทน์ งามนำขลุ่ยระนาด

ธงประจำจังหวัด

สีม่วง-ฟ้า มีรูปหม้อน้ำลายวิจิตรอยู่ตรงกลางผืนผ้า

ต้นไม้และดอกไม้ประจำจังหวัด

ต้นไม้ประจำจังหวัดนนทบุรี คือ “ต้นนนทรีบ้าน”
ดอกไม้ประจำจังหวัดนนทบุรี คือ “ดอกนนทรี”

ที่ตั้งและอาณาเขต

ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ อยู่ระหว่างละติจูด 13 องศา 47 ลิปดาเหนือ ถึง 14 องศา 04 ลิปดาเหนือ และ
ลองจิจูด 100 องศา 15 ลิปดาตะวันออก ถึง 100 องศา 34 ลิปดาตะวันออก

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดจังหวัดปทุมธานี และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ทิศใต้	ติดจังหวัดกรุงเทพมหานคร
ทิศตะวันออก	ติดจังหวัดกรุงเทพมหานคร และจังหวัดปทุมธานี
ทิศตะวันตก	ติดจังหวัดนครปฐม

ขนาด มีพื้นที่ 622.303 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 388,939 ไร่ มีขนาดเล็กเป็นอันดับที่ 2 ของภาค (ขนาดเล็กที่สุดของภาค คือ จังหวัดสมุทรสงคราม)

รูปร่าง พื้นที่ตั้งจังหวัดนนทบุรีมีรูปร่างคล้าย ลูกเบ็ด ลำตัวใหญ่ ประกอบด้วยอำเภอต่างๆ ทั้ง 6 อำเภอ และส่วนขยายสูงขึ้นไปอีกส่วนหนึ่งของอำเภอไทรน้อย

ภาพที่ 4.1 แผนที่จังหวัดนนทบุรี

ที่มา : วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนนทบุรี, 2542 : 2

ลักษณะภูมิประเทศ

โครงสร้างทางธรณีวิทยา จังหวัดนนทบุรีเป็นที่ราบลุ่มดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยา (ทุ่งราบเจ้าพระยา)

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลาก มีความสูงต่ำแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย ระหว่าง 1-5 เมตร สูงกว่าระดับน้ำทะเล เฉลี่ย 1-2 เมตร มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านพื้นที่จังหวัดในแนวเหนือ-ใต้ แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 พื้นที่ฝั่งตะวันออก (ฝั่งซ้าย) ของแม่น้ำเจ้าพระยา จำนวน 1 ใน 4 ของพื้นที่จังหวัด

ระหว่างเดือนพฤษภาคม – ตุลาคม พัดมาจากบริเวณมหาสมุทรอินเดียทำให้เกิดฝนตก และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างเดือนพฤศจิกายน-มีนาคม พัดมาจากบริเวณแผ่นดินในทวีปเอเชีย นำความหนาวเย็นและแห้งแล้งมาให้

ฤดูกาล มี อยู่ 3 ฤดู ประกอบด้วย

ฤดูร้อน ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 33.2 องศาเซลเซียส เดือนที่ร้อนมากที่สุดคือเดือนเมษายน อุณหภูมิประมาณ 35.1 องศาเซลเซียส

ฤดูฝน ระหว่างเดือนพฤษภาคม-กันยายน ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดทั้งปี 1,244.2 มิลลิเมตร เดือนที่มีปริมาณน้ำฝนและจำนวนวันฝนตกมากที่สุดคือ เดือนกันยายน ปริมาณน้ำฝน 266.9 มิลลิเมตร จำนวนวันฝนตก 19.5 วัน เดือนที่มีน้ำฝนและจำนวนวันฝนตกน้อยที่สุดคือเดือนมกราคม ปริมาณน้ำฝน 9.0 มิลลิเมตร จำนวนวันฝนตก 1.1 วัน กลางเดือนมิถุนายน อาจเกิดภาวะฝนทิ้งช่วงบ้างเป็นบางปี

ในช่วงฤดูฝนนี้ จังหวัดนนทบุรีมักประสบปัญหาน้ำท่วมขัง เริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน-พฤศจิกายน ซึ่งปริมาณน้ำท่วมสูงมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนที่ตกในทางภาคเหนือและภาวะการหนุนของน้ำทะเล

ฤดูหนาว ระหว่างเดือนตุลาคม-มกราคม อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 24.0 องศาเซลเซียส เดือนที่หนาวมากที่สุด คือเดือนมกราคม อุณหภูมิ 20.7 องศาเซลเซียส แต่อากาศไม่หนาวมากนักเพราะได้รับอิทธิพลของทะเลอ่าวไทย

ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรดิน จังหวัดนนทบุรี มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง มีโคลนตะกอนทับถม ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวที่ยังไม่มีการชะล้างแร่ธาตุในดิน แต่พื้นที่บางส่วน ดินมีสภาพเป็นกรดสูงคือ ดินเปรี้ยว

คุณภาพดินของจังหวัดนนทบุรี แบ่งตามหลักธรณีวิทยาได้ 7 กลุ่ม ดังนี้

1) ดินชุดบางกอก เป็นดินบริเวณพื้นที่ของอำเภอเมืองนนทบุรี อำเภอปากเกร็ด อำเภอบางกรวย และอำเภอบางใหญ่

2) ดินชุดบางเขน เป็นดินบริเวณพื้นที่ของอำเภอเมืองนนทบุรี อำเภอปากเกร็ด และอำเภอบางกรวยบางส่วน

3) ดินชุดธนบุรี เป็นดินบริเวณพื้นที่ของอำเภอบางบัวทอง อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางกรวย อำเภอเมืองนนทบุรี และอำเภอปากเกร็ด

4) ดินชุดเสนา เป็นดินบริเวณพื้นที่ของอำเภอไทรน้อยและอำเภอปากเกร็ด

5) ดินชุดองครักษ์ เป็นดินบริเวณพื้นที่ของอำเภอไทรน้อย และอำเภอปากเกร็ด

6) ดินชุดรังสิต เป็นดินบริเวณพื้นที่ของอำเภอบางบัวทอง

7) ดินชุดบางเลน เป็นดินบริเวณพื้นที่ของอำเภอไทรน้อย อำเภอบางใหญ่ และอำเภอบางบัวทอง สภาพของดินทั้ง 7 กลุ่มนี้มีความเหมาะสมในการเพาะปลูกแตกต่างกัน ดินบริเวณพื้นที่อำเภอปากเกร็ด

อำเภอเมืองนนทบุรี อำเภอบางกรวย และอำเภอบางใหญ่ มีความเหมาะสมในการปลูกพืชสวนได้เป็นอย่างดี ผลผลิตมีคุณภาพ เป็นแหล่งสวนผลไม้ของจังหวัดนนทบุรีที่สำคัญและมีชื่อเสียงมาตั้งแต่ในอดีต

ดินบริเวณพื้นที่ของอำเภอบางบัวทอง อำเภอบางใหญ่บางส่วน อำเภอไทรน้อย และอำเภอปากเกร็ดบางส่วน เหมาะสมต่อการทำนาข้าว จึงเป็นแหล่งการทำนาและปลูกผัก เพราะสภาพของดินสามารถอุ้มน้ำไว้ได้ดี

ทรัพยากรน้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ คือ แม่น้ำเจ้าพระยาเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ มีคูคลอง ทั้งที่เกิดขึ้นเองและเกิดจากการขุดขึ้นใหม่มากมายประมาณ 100 สายเศษ นอกจากนี้ ยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่อยู่ภายในเขตจังหวัดประมาณ 500 กว่าแห่ง สามารถใช้ประโยชน์ในการอุปโภคบริโภคและการเกษตรได้เป็นอย่างดี

แหล่งน้ำชลประทาน โครงการชลประทานที่รับผิดชอบแจกจ่ายน้ำเข้าพื้นที่การเกษตรของจังหวัดนนทบุรีมี 2 โครงการ คือ

โครงการชลประทานพระยาบวรลือ ครอบคลุมพื้นที่อำเภอไทรน้อย อำเภอบางบัวทอง และบางส่วนของอำเภอปากเกร็ด

โครงการชลประทานพระพิมล ครอบคลุมพื้นที่อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางกรวย และบางส่วนของอำเภอบางบัวทอง

ทรัพยากรแร่ธาตุ จังหวัดนนทบุรีเป็นที่ราบลุ่ม ไม่มีพื้นที่ส่วนที่เป็นภูเขา ดังนั้นแร่ธาตุที่ประกอบด้วยหินจึงไม่มี สำหรับแร่ธาตุที่พอจะพบเห็นได้ ก็คือ ทราย ซึ่งมีทั้งทรายบก ทรายแม่น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญสำหรับการก่อสร้าง นอกจากนี้ยังมีดินเหนียวที่ใช้ในอุตสาหกรรมประจำท้องถิ่น คือ การปั้นหม้อดินเผาที่เกาะเกร็ด

การคมนาคม

จังหวัดนนทบุรี มีเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ 2 ทาง คือ การคมนาคมทางบกและการคมนาคมทางน้ำ

การคมนาคมทางบก มีเส้นทางหลักที่สำคัญๆ หลายเส้นทาง เชื่อมโยงต่อกับเส้นทางในกรุงเทพมหานคร ทั้งถนนสายหลัก สายรอง และเส้นทางลัด ได้แก่

ถนนงามวงศ์วาน ถนนติวานนท์ ถนนรัตนาธิเบศร์ ถนนแจ้งวัฒนะ ถนนพระราม 7 ถนนพิบูลสงคราม ถนนบางกรวย-ไทรน้อย ถนนประชาราษฎร์ ถนนกรุงเทพ-นนทบุรี ถนนนนทบุรี 1 ถนนสนามบินน้ำ ถนนบางบัวทอง-คลังชัน และ ถนนบางบัวทอง-สุพรรณบุรี

ทางด่วนขั้นที่ 3 สายนนทบุรี-บางกะปิ กำลังอยู่ในขั้นการพิจารณาศึกษาความเหมาะสมและประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม ตลอดจนออกแบบและลงทุนก่อสร้างเพื่อแบ่งเบาภาระการลงทุนจากรัฐบาล

ทางด่วนขั้นที่ 4 เป็นการวางแผนระยะยาว โดยจะครอบคลุมพื้นที่ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลกับจังหวัดใกล้เคียง

การคมนาคมทางน้ำ ปัจจุบันจังหวัดนนทบุรี ได้ทำการก่อสร้างสถานีเรือโดยสารสาธารณะตามแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นจำนวนมาก ได้แก่ ท่าเทศบาลเมืองนนทบุรี ท่าองค์การบริหารส่วนจังหวัด ท่าวัดเขมา ท่าปากเกร็ด ท่าประตูน้ำพระอุดม ท่าบางบัวทอง ท่าอิฐ ท่าบางใหญ่ ท่าวัดเจียน ท่าไทรม้า ฯลฯ

มีเรือโดยสารประจำทาง 2 บริษัท คือ เรือด่วนเจ้าพระยาและแหลมทอง รับส่งผู้โดยสารระหว่างนนทบุรี-วัดพระยาไกร กรุงเทพมหานครตลอดทั้งวัน นับว่าการคมนาคมทางน้ำได้ช่วยแบ่งเบาการจราจรบนถนนสายหลักได้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงโมงเร่งด่วน

การสื่อสารและโทรคมนาคม จังหวัดนนทบุรีเป็นสถานที่ตั้งสถานีควบคุมภาคพื้นดินดาวเทียมไทยคม ดาวเทียมเพื่อการสื่อสารดวงแรกของประเทศไทย อยู่ตรงกันข้ามกับศูนย์ราชการจังหวัดนนทบุรี ถนนรัตนวิเบศร์ และยังเป็นที่ตั้งหน่วยงานของการสื่อสารและโทรคมนาคมอื่นๆ เช่น องค์การโทรศัพท์ที่ถนนแจ้งวัฒนะและงามวงศ์วาน การสื่อสารแห่งประเทศไทยที่ถนนแจ้งวัฒนะ สถานีตรวจจับสัญญาณวิทยุที่ถนนรัตนวิเบศร์ และสถานีวิทยุไปรษณีย์โทรเลขที่ถนนติวานนท์

1) การไปรษณีย์โทรเลข ปัจจุบันจังหวัดนนทบุรีมีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขให้บริการทั้งสิ้น 10 ที่ทำการ กระจายอยู่ทั่วทุกอำเภอ เขตอำเภอเมืองนนทบุรี 5 ที่ทำการ อำเภอปากเกร็ด 2 ที่ทำการ นอกนั้นมีอำเภอละ 1 ที่ทำการ

2) โทรศัพท์ การให้บริการโทรศัพท์ในเขตจังหวัดนนทบุรีอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย แบ่งเขตบริการออกเป็น 6 เขต 6 อำเภอ แยกเป็น 20 ชุมสาย

3) วิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ ที่จังหวัดนนทบุรี สามารถรับฟังและชมรายการจากสถานีโทรทัศน์ที่แพร่ภาพออกอากาศจากกรุงเทพมหานครได้ทุกสถานี เพราะอยู่ไม่ไกลจากศรีนครินทร์ สัญญาณคลื่นและภาพที่มีความคมชัดและชัดเจน

4) หนังสือพิมพ์ การรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ส่วนกลางอยู่ในสภาพที่สามารถแพร่กระจายได้อย่างทั่วถึงในทุกพื้นที่

เขตการปกครอง

เขตการปกครองแบ่งออกเป็น 6 อำเภอ คือ อำเภอเมืองนนทบุรี อำเภอปากเกร็ด อำเภอบางกรวย อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางบัวทอง และอำเภอไทรน้อย

การปกครองส่วนภูมิภาค

จังหวัดนนทบุรีแบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาค (ตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่) ออกเป็น 6 อำเภอ 52 ตำบล 440 หมู่บ้าน แต่หากไม่นับรวมหน่วยการปกครองในเขตเทศบาลเมืองและเทศบาลนครซึ่งยุบเลิกตำแหน่งกำนันและผู้ใหญ่บ้านแล้ว จะมีทั้งหมด 34 ตำบล 328 หมู่บ้าน โดยอำเภอทั้ง 6 อำเภอของจังหวัดนนทบุรี มีรายชื่อและข้อมูลทั่วไปดังนี้

ตารางที่ 4.1 การแบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาคจังหวัดนนทบุรี

ลำดับ	ชื่ออำเภอ	พื้นที่ (ตร.กม.)	ห่างจาก ตัวจังหวัด (ก.ม.)	ตั้งเมื่อ (พ.ศ.)	ตำบล	หมู่บ้าน	ประชากร (คน)
1	เมืองนนทบุรี	77.018	-	ไม่ปรากฏ ข้อมูล	10	77	356,153
2	บางกรวย	57.408	16.86	2447	9	41	103,930
3	บางใหญ่	96.398	8.11	2464	6	69	107,716
4	บางบัวทอง	116.439	15.96	2445	8	73	234,496
5	ไทรน้อย	186.017	29.01	2499	7	68	56,195
6	ปากเกร็ด	89.023	7.45	2427	12	51	219,581
	รวม	622.303	-	-	52	328	1,078,071

ที่มา : www.wikipedia.org/wiki/จังหวัดนนทบุรี

การปกครองส่วนท้องถิ่น

พื้นที่จังหวัดนนทบุรีประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 46 แห่ง แบ่งตามประเภทและอำนาจบริหารจัดการภายในท้องที่ มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย

- องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง
- เทศบาลนคร 2 แห่ง
- เทศบาลเมือง 3 แห่ง
- เทศบาลตำบล 6 แห่ง
- องค์การบริหารส่วนตำบล 34 แห่ง

เทศบาลในจังหวัดนนทบุรีมีรายชื่อดังนี้

ตารางที่ 4.2 ข้อมูลเทศบาลในจังหวัดนนทบุรี (31 ธันวาคม พ.ศ. 2552)

ลำดับ	ชื่อเทศบาล	พื้นที่ (ตร. กม.)	ตั้งเมื่อ (พ.ศ.)	อำเภอ	ครอบคลุมตำบล			ประชากร (คน)
					ทั้ง ตำบล	บาง ส่วน	รวม	
1	เทศบาลนครนนทบุรี	38.90	2538	เมืองนนทบุรี	5	-	5	263,507
2	เทศบาลนครปากเกร็ด	36.04	2543	ปากเกร็ด	5	-	5	176,742
3	เทศบาลเมืองบางบัวทอง	13.50	2480	บางบัวทอง	1	4	5	46,428
4	เทศบาลเมืองบางกรวย	8.40	2545	บางกรวย	2	-	2	41,742
5	เทศบาลเมืองบางศรีเมือง	6.36	2549	เมืองนนทบุรี	1	1	2	29,416
6	เทศบาลตำบลปลายบาง	15.68	2542	บางกรวย	2	1	3	28,867
7	เทศบาลตำบลบางม่วง	1.67	2542	บางใหญ่	-	3	3	5,104
8	เทศบาลตำบลบางใหญ่	7.23	2542	บางใหญ่	-	3	3	9,655
9	เทศบาลตำบลไทรน้อย	1.20	2542	ไทรน้อย	-	2	2	1,862
10	เทศบาลตำบลไทรมา	8.14	2546	เมืองนนทบุรี	1	-	1	19,021
11	เทศบาลตำบลศาลากลาง	14.78	2551	บางกรวย	1	-	1	8,777

ที่มา : www.wikipedia.org/wiki/จังหวัดนนทบุรี

ประชากร

จังหวัดนนทบุรีมีประชากร ตามข้อมูลจำนวนประชากรของกรมการปกครอง เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2552 จังหวัดนนทบุรีมีประชากร 1,078,071 คน เป็นชาย 507,972 คน และหญิง 570,099 คน ประกอบด้วยหลายเชื้อชาติทั้งไทย (มีจำนวนมากที่สุด มีอยู่ทั่วไปในจังหวัด) จีน มอญ (อพยพมาในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัชกาลที่ 2) และมลายู (อพยพมาจากเมืองปัตตานีและไทรบุรี) โดยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา รองลงไปเป็นศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่น ๆ

ประชากรของจังหวัดนนทบุรีประกอบไปด้วย คนชาวไทยที่สืบเชื้อสายมาจากหลายเชื้อชาติ มีทั้งไทย จีน มอญ แยก เป็นต้น

ชนชาติไทยมีอยู่ทั่วไปทุกอำเภอ เป็นชนส่วนใหญ่มากที่สุดของจังหวัด แต่เดิมอยู่ที่ใดมาจากไหน ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด รองลงไปเป็นเชื้อสายจีน ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าได้เข้ามาอยู่ในจังหวัดนนทบุรีตั้งแต่เมื่อใด สันนิษฐานว่าคงจะเข้ามาอยู่ตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

นอกจากนี้ยังมีชนชาติที่อพยพเข้ามาภายหลังอีกสองเชื้อชาติ คือ ชาวไทยเชื้อสายมอญ และชาวไทยเชื้อสายมลายู ชาวไทยสองเชื้อชาตินี้อพยพมาอยู่ในจังหวัดนนทบุรีตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี ตลอดจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังปรากฏหลักฐานในหนังสืออักขรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย ดังนี้ “... ในจังหวัดนี้มีชาวไทยที่สืบเชื้อสายมาจากมอญอยู่มาแก่อำเภอปากเกร็ด ตั้งแต่ปากคลองบางตลาดฝั่งเหนือลำแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านตะวันออกและตะวันตก ตำบลอ้อมเกร็ด เหนือเมืองนนทบุรีขึ้นไป รวมทั้งเกาะเกร็ดด้วย มีชาวไทยที่สืบเชื้อสายมาจากมอญ ซึ่งอพยพเข้ามาพึ่งบรมโพธิสมภารในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อ พ.ศ. 2317 คราวหนึ่ง กับเมื่อ พ.ศ. 2358 ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 อีกคราวหนึ่ง เรียกว่ามอญใหม่โปรดให้แบ่งครอบครัวไปอยู่เมืองปทุมธานีบ้าง เมืองนนทบุรีบ้าง และเมืองนครเขื่อนขันธ์ ซึ่งบัดนี้เป็นอำเภอพระประแดง ขึ้นจังหวัดสมุทรปราการบ้าง

ส่วนไทยอิสลามที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลบางกระสอบและที่บ้านตลาดแก้ว ในตำบลบางตะนาวศรี อำเภอเมืองนนทบุรี มีเชื้อสายเป็นชาวปัตตานี มาอยู่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เฉพาะตำบลบางกระสอบต้นตระกูลได้เป็นแม่ทัพนายกองคนสำคัญของไทยหลายคน

ไทยอิสลามที่ตำบลท่าอิฐ อำเภอปากเกร็ด เป็นเชื้อสายชาวเมืองไทรบุรี เข้ามาอยู่ในรัชกาลที่ 3

ไทยชาวเมืองตะนาวศรีมีรายงานอำเภอสอบสวนได้ความว่า ได้เข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ตำบลบางตะนาวศรี อำเภอเมืองนนทบุรีในรัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยยามรินทร์ พ.ศ. 2302 ครั้งทัพไทยตั้งรวมพล อยู่ที่แก่งตุ่ม นอกเขตไทยต้นแม่น้ำตะนาวศรี พม่ายกทัพจะมาตีชาวตะนาวศรีก็หนีเข้ามา...”

ปัจจุบันผู้ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนนทบุรีนั้นเป็นคนไทย ที่อพยพมาจาก ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากนนทบุรี เป็นจังหวัดหนึ่ง ที่มีปริมาณ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง และด้วยเหตุที่เป็นหนึ่งในจังหวัดปริมณฑล ของกรุงเทพฯ ซึ่งนอกจากจะอยู่ใกล้กับ กรุงเทพฯ แล้วยังคงความเป็นสังคมเมืองกึ่งชนบทอยู่ ชาวไทยทั่วทุกภูมิภาค จึงจะมาพักอาศัย อยู่ที่จังหวัดนนทบุรี เพื่อความสะดวก ใน การเดินทาง เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ

เศรษฐกิจ/อาชีพสำคัญ

ในระดับจังหวัดนนทบุรี มีอุตสาหกรรมที่หลากหลาย อาทิ อุตสาหกรรมบริการ อุตสาหกรรมสิ่งทอ และเครื่องนุ่งห่ม อุตสาหกรรมแปรรูปไม้และอุตสาหกรรมในครัวเรือนจำพวกเครื่องจักสานและเครื่องปั้นดินเผา จากข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดนนทบุรี ภาวะเศรษฐกิจของจังหวัดนนทบุรีจากมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ในปี 2551 ภาคเกษตรมีมูลค่าเพียง 971 ล้านบาท แต่นอกภาคเกษตรมีมูลค่าถึง 58,043 ล้านบาท โดยมากมาจากภาคอุตสาหกรรม นอกเหนือจากภาคอุตสาหกรรม พื้นที่ของจังหวัดนนทบุรีส่วนใหญ่ มีที่ตั้งยูริมน้ำแม่น้ำเจ้าพระยา มีสภาพพื้นที่และแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การกสิกรรม ทำให้ประชากรของจังหวัดมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก อันได้แก่ การทำนาข้าว การเพาะปลูก มะพร้าว มะม่วง มังคุดและผลไม้ นอกจากนี้ยังมี การประกอบอาชีพทางด้านปศุสัตว์ โดยสัตว์เลี้ยงที่เกษตรกรในจังหวัดเลี้ยงโดยทั่วไป คือ เป็ด ไก่ โคเนื้อ สุกร กระบือ โคนม และประมงน้ำจืด ปลาที่นิยมเลี้ยง คือ ปลานิล ปลาดุก และปลาตะเพียน

อาชีพสำคัญของจังหวัดนนทบุรี มีดังนี้

1. การเกษตรกรรม

1.1 การทำนา จังหวัดนนทบุรีมีพื้นที่ทำนาประมาณ 261,153 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 72.31 ของพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมดของจังหวัด พื้นที่ทำนาแยกแยะลำดับจากมากไปหาน้อย คือ อำเภอไทรน้อย อำเภอบางบัวทอง อำเภอบางใหญ่ อำเภอปากเกร็ด อำเภอบางกรวย และอำเภอเมืองนนทบุรี

ลักษณะการทำนาของเกษตรกรจังหวัดนนทบุรีมีความแตกต่างไปจากจังหวัดอื่นๆ คือ นิยมทำนาปรังมากกว่านาปี ในฤดูทำนาปี เกษตรกรทำนาไม่ครอบคลุมตลอดพื้นที่ แต่การทำนาปรังเกษตรกรจะทำเต็มพื้นที่ เพราะได้ผลผลิตสูงกว่าและไม่มีปัญหาน้ำท่วม ซึ่งเป็นการสลับกันกับเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศ

1.2 การทำสวนผลไม้ จังหวัดนนทบุรีมีพื้นที่เหมาะแก่การทำสวนผลไม้มานาน ผลไม้ที่มีชื่อเสียงที่สุด คือ ทุเรียน นอกจากนี้ยังมีผลไม้อื่นๆ เช่น มะพร้าว กล้วยน้ำว่า กล้วยหอมทอง มะม่วงมะนาว ส้มเขียวหวาน ส้มโอ ละมุด ฝรั่ง มะละกอ ชมพู ฯลฯ

1.3 การทำสวนพืชผักและสวน ไม้ดอกไม้ประดับ ซึ่งพื้นที่ในการทำสวนประเภทนี้ พบมากที่อำเภอบางกรวย บางใหญ่ ไทรน้อยและบางบัวทอง

ปัจจุบันพื้นที่ดินที่ใช้เพื่อการเกษตรของจังหวัดนนทบุรี มีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ ทั้งนี้เนื่องจากได้รับอิทธิพลความเจริญของกรุงเทพมหานครขยายไปสู่จังหวัดนนทบุรี ทำให้พื้นที่ของจังหวัดนนทบุรีมีความเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ทำการเกษตรกรรม เป็นพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย และพาณิชยกรรมมากขึ้น

2. การเลี้ยงสัตว์ มีปริมาณไม่มากเนื่องจากที่ดินมีราคาสูง สัตว์ที่เลี้ยง ได้แก่ สุกร เป็ด ไก่ เป็นต้น

3. การประมง จังหวัดนนทบุรีตั้งอยู่บนสองฟากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และมีคูคลองมากมาย จึงมีความเหมาะสมในการทำการประมงน้ำจืด ซึ่งมีทั้งจับตามธรรมชาติ และการเพาะเลี้ยงเพื่อการค้า

4. การอุตสาหกรรมและการพาณิชย์กรรม ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมการผลิต การค้าส่ง ค้าปลีก การก่อสร้าง และการบริการ นอกจากนี้ยังมีอุตสาหกรรมขนาดเล็กทำกันในครัวเรือน เช่น อุตสาหกรรมไม้และผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

การพาณิชย์กรรมในจังหวัดนนทบุรี มีการขยายตัวของธุรกิจการค้าในอัตราที่สูง ทั้งนี้เนื่องจากเป็นจังหวัดที่รองรับการขยายตัวของชุมชนจากกรุงเทพมหานคร ทำให้มีการดำเนินการเกี่ยวกับธุรกิจการค้าและบริการต่างๆ เพื่อที่จะรองรับชุมชนที่เติบโตขึ้นทุกขณะ เช่น ธุรกิจการค้าปลีกและค้าส่ง โรงภาพยนตร์ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ เป็นต้น

การศึกษา

จังหวัดนนทบุรี แบ่งพื้นที่การศึกษาออกเป็น 2 เขต ประกอบด้วย เขตพื้นที่การศึกษา 1 ครอบคลุมพื้นที่ อำเภอเมือง และอำเภอบางกรวย เขตพื้นที่การศึกษา 2 ครอบคลุมพื้นที่อำเภอปากเกร็ด อำเภอบางบัวทอง อำเภอบางใหญ่ และอำเภอไทรน้อย ในปีการศึกษา 2551 มีสถานศึกษา รวม 279 แห่ง จำนวนห้องเรียน 5,026 ห้องเรียน ครู 7,865 คน นักเรียน 162,730 คน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนนักเรียน ห้องเรียน ครู ของสถานศึกษา ปีการศึกษา 2551

อำเภอ	อนุบาล	ประถม	มัธยมต้น	มัธยมปลาย	ปวช.	ปวส.	ห้องเรียน	ครู
เมือง	6,101	16,219	12,235	7,177	599	859	1,255	2,456
ปากเกร็ด	6,386	18,256	9,882	5,869	77	60	1,292	1,917
บางบัวทอง	8,629	20,313	6,479	1,391	962	421	1,124	1,586
บางใหญ่	3,457	9,554	4,363	2,139	769	269	656	891
บางกรวย	2,496	4,158	3,357	1,258	0	0	361	674
ไทรน้อย	1,349	4,089	2,177	428	769	129	338	341
รวม	28,418	72,589	38,493	18,316	3,176	1,738	5,026	7,865

ที่มา : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานนทบุรี เขต 1 และเขต 2 : กุมภาพันธ์ 2552

การสาธารณสุข

จังหวัดนนทบุรี มีสถานพยาบาล ประกอบด้วย โรงพยาบาลทั่วไป 1 แห่ง โรงพยาบาลชุมชน 5 แห่ง โรงพยาบาลเฉพาะทาง 4 แห่ง โรงพยาบาลเอกชน 7 แห่ง โรงพยาบาลสังกัดกระทรวงอื่น 1 แห่ง สถานีอนามัย 76 แห่ง ศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาล 14 แห่ง คลินิก (ทุกประเภท) 392 แห่ง จำนวนเตียง 3,593 เตียง

ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวนสถานพยาบาลและอัตราส่วนเตียงต่อประชากรจังหวัดนนทบุรี ปี 2551

ประเภทสถานบริการ	จำนวน (แห่ง)	จำนวน (เตียง)	อัตราส่วนเตียง ต่อประชากร จังหวัดปี 2550	อัตราส่วนเตียง ต่อประชากร จังหวัดปี 2551	อัตราส่วนเตียง ต่อประชากร ประเทศ
โรงพยาบาลทั่วไป	1	458	1 : 2,221	1 : 2,396	} 1 : 614
โรงพยาบาลชุมชน	5	167	1 : 6,091	1 : 6,573	
โรงพยาบาลเฉพาะทาง	4	2044	1 : 351	1 : 537	
โรงพยาบาลสังกัดกระทรวงอื่น	1	300	1 : 3,391	1 : 3,659	1 : 2,416
โรงพยาบาลเอกชน	7	624	1 : 1,630	1 : 1,759	-
สถานิอนามัย	76	0	-	-	-
ศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาล	14	0	-	-	-
คลินิก (ทุกประเภท)	392	0	-	-	-

ที่มา : สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนนทบุรี : มีนาคม 2552

* ประชากรใช้ประชากรระบบงานประกันสุขภาพ*

บุคลากรด้านสาธารณสุข ประกอบด้วย แพทย์ 169 คน ทันตแพทย์ 61 คน เภสัชกร 83 คน อัตราส่วนแพทย์ต่อประชากรจังหวัดปี 2551 เท่ากับ 1 : 5,777 คน สูงกว่ามาตรฐานเล็กน้อย (แพทย์มาตรฐาน 1 : 6,000 คน) (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนนทบุรี : มีนาคม 2552)

สำหรับการมีหลักประกันสุขภาพของจังหวัดนนทบุรี (ตามทะเบียนราษฎร) นั้น แบ่งเป็นบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง) 639,859 คน ประกันสังคม 268,732 คน ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ 178,439 คน สิทธิอื่นๆ 10,477 คน และไม่มีสิทธิ 16,760 คน (ข้อมูลเดือนมีนาคม 2552)

ตารางที่ 4.5 แสดงความครอบคลุมของการมีหลักประกันสุขภาพของประชาชนในจังหวัดนนทบุรี
ปีงบประมาณ 2551

ประเภทหลักประกันสุขภาพ	ปีงบประมาณ 2551	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
บัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า (บัตรทอง)	639,859	57.42
ประกันสังคม	268,732	24.12
ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	178,439	16.01
สิทธิอื่นๆ (อาทิ คนไทยในต่างแดน ข้าราชการการเมือง ฯลฯ)	10,477	0.94
ไม่มีสิทธิ	16,760	1.50
รวม	1,067,613	100

ที่มา : สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนนทบุรี : มีนาคม 2552

ศักยภาพของชุมชน จังหวัดนนทบุรี

โครงสร้างของจังหวัดนนทบุรีในแง่มุมต่างๆ ได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ของประชาชนในชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักการ วิถีชีวิต การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนในชุมชน ตลอดจนองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพชน รวมทั้งสิ่งที่เป็นศักยภาพในการพัฒนาของชุมชน เช่น ผู้นำ กลุ่ม องค์กร ประชาชน และเครือข่าย เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมมาช้านานแล้ว ทุนทางสังคมเหล่านี้คือ หัวใจสำคัญที่เป็นศักยภาพของชุมชน สังคม และประเทศชาติให้เข้มแข็งและยั่งยืน

ศักยภาพของชุมชนเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่งต่อการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในมิติต่างๆ เพราะชุมชนมีศักยภาพหรือชุมชนมีความเข้มแข็งได้นั้น เพราะคนในชุมชนมีน้ำใจ มีจิตสำนึกสาธารณะ มีความกระตือรือร้น มีบรรทัดฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน มีเครือข่าย มีความสัมพันธ์กัน มีสถานภาพของชุมชนที่เหมาะสม และสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในงานสาธารณะของชุมชนร่วมกัน ซึ่งการจะเกิดศักยภาพหรือความเข้มแข็งของชุมชนได้นั้นมีปัจจัยที่เป็นตัวนำไปสู่การมีศักยภาพหรือความเข้มแข็งของชุมชนได้หลายปัจจัย ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อความเป็นชุมชน เช่น การรวมตัวเป็นกลุ่ม/องค์กร นอกจากนี้ยังมีปัจจัยด้านผู้นำ และกระบวนการที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม

การรวมตัวกันของประชาชนในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ประกอบการพัฒนาศักยภาพ บทบาท และความคิดของคนในชุมชน และก่อให้เกิดสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญของ ทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งหมายถึง ศักยภาพของชุมชน หรือความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น อันได้แก่ ความสามัคคี รวบรวมพลัง การมีกลุ่ม องค์กร มีศิลปวัฒนธรรม มีจุดรวมใจ มีศีลธรรม มีความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียว สิ่งเหล่านี้ถือเป็นทุนทางสังคม ซึ่งจะเป็นพื้นฐานที่เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน

คณะผู้วิจัยขอเสนอทุนทางสังคมของจังหวัดนนทบุรี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ โดยแบ่งเป็น 4 ประเภทคือ 1) ทุนมนุษย์ ทุนองค์กร และเครือข่าย 2) ทุนภูมิปัญญา/องค์ความรู้ 3) ทุนวัฒนธรรมและประเพณี และ 4) ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1) **ทุนมนุษย์ ทุนองค์กร และเครือข่าย** หมายถึง คุณภาพของประชากรในจังหวัดนนทบุรี จากการศึกษาบริบทชุมชนว่าด้วย การศึกษาจะพบว่า ในจังหวัดนนทบุรี มีสถานศึกษาระดับต้น และระดับกลาง คือ ระดับ ปวช. ปวส. อยู่ถึง 5 อำเภอ ยกเว้น อำเภอบางกรวย ซึ่งเป็นอำเภอเดียวที่ไม่มีสถานศึกษาระดับ ปวช. และปวส. และเนื่องจากจังหวัดนนทบุรีอยู่ติดกับกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีสถาบันระดับอุดมศึกษาอยู่เป็นจำนวนมาก จึงไม่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษา อีกทั้งการเข้าถึงสื่อทุกรูปแบบ

ตลอดจนเศรษฐกิจที่อยู่ในระดับดี ทำให้ให้คนจังหวัดนนทบุรีเป็นคนที่ได้โอกาสทางการศึกษาอยู่ในชั้นดี การพัฒนาการศึกษาของประชากรถือเป็นทุนมนุษย์อย่างหนึ่ง

นอกจากการได้รับการศึกษาแล้ว จังหวัดนนทบุรียังมีผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำตามโครงสร้างและผู้นำชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจัดว่าเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งในด้านทุนมนุษย์ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน เป็นผู้ที่ได้รับความเชื่อถือและไว้วางใจจากสมาชิกในแก้ปัญหาภายในชุมชน และพัฒนาชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี และมีความสุข และนอกจากนี้ยังมีทุนทางสังคมอีกอย่างหนึ่งของจังหวัดนนทบุรี คือทุนองค์กรชุมชนและเครือข่าย โดยมีการรวมกลุ่มเป็นองค์กร และเครือข่ายขององค์กรชุมชน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น กรมพัฒนาชุมชน ได้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน องค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถบูรณาการและการบริหารจัดการ เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน กลุ่มต่างๆ ที่มีการจัดตั้ง ได้แก่ องค์กรพัฒนาเด็ก และเยาวชน กลุ่มสตรี-แม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ องค์กรพัฒนาชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เครือข่ายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น

2) ทุนภูมิปัญญา/องค์ความรู้

ภูมิปัญญา หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

ภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึง การเอาทรัพยากรความรู้ ทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในท้องถิ่น แต่ละแห่ง ซึ่งอาจเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนหรือเป็นลักษณะสากล ที่หลายท้องถิ่นมีคล้ายกันก็ได้ ภูมิปัญญาพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นเกิดจากการที่ชาวบ้านแสวงหาความรู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคมที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาพื้นบ้านจึงเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการผลิต และวิถีชีวิตชาวบ้าน

ภูมิปัญญาชาวจังหวัดนนทบุรี ซึ่งถือเป็นทุนได้ทำมาหาเลี้ยงชีพที่โดดเด่น ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านเครื่องปั้นดินเผา ภูมิปัญญาด้านอาหาร (ขนมหวาน) และภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม มีรายละเอียดดังนี้

2.1 เครื่องปั้นดินเผา หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาชาวมอญ “กวานอามาน” เป็นภาษามอญแปลว่า เครื่องปั้นดินเผา ไทยเชื้อสายมอญ ทำการค้ากันมากกว่า 200 ปีแล้ว ทั้งหมู่บ้านอยู่ในเกาะเกร็ดกลางแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่หลังวัดปรมย์ยิกาวาสไปจนถึงวัดไผ่ล้อม เกือบทุกบ้านในย่านนั้นขายเครื่องปั้นดินเผา เป็นพิพิธภัณฑเครื่องปั้นดินเผา ที่เรียกกันอีกชื่อหนึ่ง "บ้านกวานอามาน" ซึ่งหมายถึงหมู่บ้านช่างปั้น อยู่เกาะเกร็ดในท้องที่หมู่ 1,5,6,7 ตำบลเกาะเกร็ด มีช่างปั้นอาศัย อยู่นับสิบราย เป็นศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านชาวมอญ จัดแสดงเครื่องปั้นดินเผา มอญ ลายโบราณ การปั้นเครื่องปั้นดินเผา นั้นเป็นอาชีพชาวมอญ มาตั้งแต่ ครั้งตั้งถิ่นฐานแถบลุ่มแม่น้ำอ่าวดี เอกลักษณะของศิลปะสกุลช่าง เกาะเกร็ด ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะคือ โองสลัก หรือหม้อสลัก หรือที่เรียกในปัจจุบัน ว่า "หม้อลายวิจิตร" ที่มีสัดส่วนและการตกแต่งงดงาม และมีมาตั้งแต่สมัย กรุงธนบุรี นับเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่เก่าแก่ที่สุดในจังหวัด

นนทบุรี ลวดลาย ประณีตสวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ และยังเป็นสัญลักษณ์ตราประจำ จังหวัด นนทบุรี พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ริเริ่มโดยคุณพิศาล บุญผูก เครื่องปั้นดินเผาต่างๆ สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต และ ภูมิปัญญาความศรัทธาในพุทธศาสนา ของชาวมอญได้อย่างชัดเจน อาทิ เจียม (กะละมัง) หม้อสังกรานต์ ซึ่งใช้ใส่ข้าวแช่ นำไปถวาย พระในวันสงกรานต์ ฯลฯ นอกจากนี้ระหว่างสองข้างทางเดิน บนเกาะมีบาง บ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผา ภาชนะของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กระถาง ครก โอ่งน้ำ ฯลฯ

2.2 ภูมิปัญญาด้านอาหาร/ขนมหวาน การทำขนมไทยคลองขนมหวาน (คลองบางบัวทอง) รอบเกาะเกร็ด มีชาวบ้านที่อาศัยอยู่สองฝั่งคลองทำขนมหวาน จำพวก ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง และขนมนานาชนิด เป็นแหล่งผลิตขนมหวานที่ใหญ่แห่งหนึ่ง พร้อมทั้งมีการสาธิตให้นักท่องเที่ยวได้ชม และซื้อกลับไปเป็นของฝาก ชุมชนหมู่ที่ 1, 2, 3 และหมู่ที่ 4 ตำบลท่าอิฐ อำเภอปากเกร็ด ปลูกบ้านเรือนอยู่ตามริมคลองบางบัวทอง ประกอบอาชีพทำนา และตามคันนาจะปลูกต้นตาลเป็นจำนวนมาก เป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงในการทำตาลเชื่อม จากการที่มีต้นตาลมากนั่นเองทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ และสืบทอดปฏิบัติต่อกันมา เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการนำจาวตาลมาเชื่อม เพื่อใช้เป็นของหวานในงานต่างๆ ตั้งแต่ร้อยกว่าปี ต่อมาได้พัฒนาการทำขนมไทยประเภทต่างๆ เช่น ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง เม็ดขนุน ฯลฯ ฝีมือการทำขนมไทยในคลองบางบัวทองเป็นที่เลื่องลือจนเป็นตลาดค้าส่งทั้งในจังหวัดนนทบุรี และจังหวัดใกล้เคียง

2.3 ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม ได้แก่ งานแกะสลักไม้/ภาพจิตรกรรม วัดปราสาทริมถนนสายบางกรวย-ไทรน้อย วัดเก่าแก่สมัยกรุงศรีอยุธยา ได้ชื่อเป็นวัดอนุรักษ์ศิลปะ ซึ่งโบสถ์วัดนี้สร้างอย่างวิจิตรด้วยภูมิปัญญาของช่างฝีมือชาวนนทบุรีชั้นสูงเป็นแบบ โบสถ์มหาอุด ไม่มีหน้าต่าง ที่เป็นเอกลักษณ์

วัดปราสาทนี้สร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หน้าบันพระอุโบสถเป็นไม้สักสลักรูปนารายณ์ทรงครุฑ (ปัจจุบันตัวครุฑถูกขโมยไปแล้ว) เครื่องบนเป็นไม้สักประดับด้วยระยมอญ (ตัวไม้แกะสลักที่ทอดตัวลงมาบนหัวแปดตอนหน้าจั่ว เป็นศิลปะมอญ) ตรงหุ้มนก (สามเหลี่ยม ข้างระยมอญ) เป็นรูปปราสาทและคชสีห์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นโบสถ์แบบมหาอุดไม่มีการเจาะฝาผนังเลย ฐานพระอุโบสถเป็นแบบตอกห้องข้างหรือห้องสำเภา (การสร้าง โบสถ์แบบตอกห้องข้างนั้น สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผลทางสถาปัตยกรรม คือเมื่ออากาศร้อน ความร้อนจะลอยตัวขึ้นสูงอากาศเย็นจะพัดเข้าแทนที่ได้สะดวก) ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระประธานและพระสาวก มีภาพจิตรกรรมเขียนขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายโดยฝีมือของสกุลช่างชั้นสูงนนทบุรี เรียกว่าทศชาติชาดก นับว่าเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เก่าแก่ที่สุดของจังหวัดนนทบุรี ถือว่าวัดนี้เป็นวัดหนึ่ง ที่ดำเนินการอนุรักษ์โบสถ์และศิลปกรรมได้อย่างถูกวิธี จึงทำให้เป็นแหล่งวิทยาการที่น่าสนใจของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ บนศาลาการเปรียญยังมีธรรมาสน์ที่มีอายุเก่าแก่พอกับโบสถ์ประดับลวดลายตกแต่งอย่างสวยงาม วัดนี้จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นวัดที่มีการอนุรักษ์ศิลปกรรมได้อย่างถูกต้อง เป็นที่เชิดหน้าชูตา

3) **ทุนวัฒนธรรมและประเพณี** ถือเป็นทุนทางสังคมที่มีค่ามาก เป็นสิ่งที่จะต้องอนุรักษ์พัฒนา และนำมาใช้ประโยชน์ จัดเป็นทุนทางสังคมอย่างแท้จริง (ประเวศ วะสี, 2544) และเป็นฐานของความงอกงามทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ประเพณีและวัฒนธรรมถือเป็นมรดกทางสังคม ซึ่งได้รับการสะสมมานาน และมีมากมายในการหล่อหลอม ผู้คนในสังคมให้เป็นปึกแผ่น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องรู้จักพัฒนาและใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรม ซึ่งประชาชนในชุมชนได้ช่วยกันลงทุนรักษาและพัฒนาให้คงอยู่สืบไป

ประเพณีที่สำคัญของชาวจังหวัดนนทบุรีที่ได้รับการกล่าวขานถึงเป็นประเพณีของไทยเชื้อสายมอญ และประเพณีต่าง ๆ ของชาวจังหวัดนนทบุรีที่น่าสนใจมีดังนี้

3.1 **ประเพณีรำมอญ** เป็นนาฏศิลป์ที่เก่าแก่อย่างหนึ่งของมอญ และยังคงเหลืออยู่สืบต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ลูกหลานมอญรุ่นหลังๆ ยังคงได้รับการถ่ายทอดศิลปะนี้ไว้ตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปากเกร็ด นนทบุรี พระประแดง และปทุมธานี ยังมีผู้ที่รำมอญได้จำนวนมาก ซึ่งรวมทั้งวงปี่พาทย์มอญที่บรรเลงประกอบการรำก็ยังคงมีอยู่หลายวงเช่นกัน

การรำมอญยังคงมีอยู่ในหมู่บ้านมอญและ คงจะสืบทอดศิลปะนี้ไปอีกนาน อันเป็นการแสดงถึงสัญลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมอันมี ค่ายิ่งที่คนมอญได้พยายามรักษาไว้ให้คงอยู่คู่กับความเป็นมอญตลอดเวลาที่ยาวนาน การ รำมอญในจังหวัดนนทบุรี ยังคงมีสืบต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ลูกหลานมอญรุ่นหลังๆ ได้ รับการถ่ายทอดศิลปะนี้ไว้ด้วยดีตลอดมา รำมอญที่นับว่างดงามสมบูรณ์แบบทุกขบวนท่ารำที่สวยที่สุดในประเทศไทยขณะนี้ คือรำมอญของชาวบ้านตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด

3.2 **ประเพณีสงกรานต์** เป็นประเพณีเก่าแก่ของคนไทยทั้งชาติ แต่คนไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ด มีการปฏิบัติที่แตกต่างไปจากที่อื่น และเรียกประเพณีสงกรานต์ว่า "ปี้อะห์ตี้ห์" โดยจะมีการทำบุญเฉลิมฉลองกันอย่างมโหฬารทุกหมู่บ้านของชุมชนในเกาะเกร็ด เทศกาลสงกรานต์นี้ใช้เวลาหลายวัน เริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายนไปจนถึงเดือนพฤษภาคมของทุกปี พิธีจะเริ่มจากการทำบุญฉลองสงกรานต์ ซึ่งประกอบด้วย การแห่ข้าวแช่ แห่น้ำหวาน แห่สงกรานต์ ปล่อยปลา และทำบุญกลางบ้าน ก่อนวันสงกรานต์จะมีการกวนขนมกาละแม ข้าวเหนียวแดง ข้าวเหนียวแก้ว และมีการทำคະนอมจินหรือขนมจินเพื่อทำบุญด้วย ในตอนเย็นและกลางคืนตามหมู่บ้านต่างๆจะมีการเล่นสะบ้ามอญ และทะเลมอญ หลังวันที่ 15 เมษายนจะมีการทำบุญกลางบ้าน จากนั้นจะมีการทำบุญต่อเนื่องไปอีกด้วยการทำบุญสงน้ำพระ แห่หางหงส์ และจบด้วยการรำเจ้าประจำปีของแต่ละหมู่บ้าน

ในเทศกาลสงกรานต์ของชาวมอญเกาะเกร็ด มีประเพณีต่างๆ ที่น่าสนใจหลากหลายทีเดียว เช่น แห่สงกรานต์ แห่น้ำหวาน แห่ข้าวแช่ แห่หางหงส์ เล่นสะบ้ามอญ เล่นทะเลมอญ รำเจ้า การปล่อยปลา การทำบุญกลางบ้าน สงน้ำพระและเจดีย์มอญ มีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 แห่สงกรานต์ เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ คนไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ดถือว่าเป็นการขึ้นศักราชใหม่ จึงจัดให้มีการเฉลิมฉลองกันด้วยการทำบุญรักษาศีลเพื่อเป็นการต้อนรับศักราชใหม่ และเพื่อบูชาพระรัตนตรัยและนางสงกรานต์ คนมอญนั้นเมื่อถึงหน้าทำบุญ ก็จะทำบุญกันอย่างจริงจัง และสนุกสนานกันอย่างเต็มที่ เทศกาลสงกรานต์ของคนไทยเชื้อสายมอญจึงมีทั้งพิธีกรรมทางศาสนา และการละเล่นต่างๆ หลังวันที่ 15 เมษายน จะมีการแห่สงกรานต์ ซึ่งจัดการแห่อย่างยิ่งใหญ่ทีเดียว โดยขบวนแห่จะเดินไปอย่างมีระเบียบสวยงาม จะแต่งตัวอย่างพิถีพิถันสวยงามเป็นพิเศษ ขบวนแห่สงกรานต์นี้จะมีทั้งแห่น้ำหวาน ปลาและนกที่จะนำไปปล่อย พร้อมทั้งขบวนการเล่นต่างๆ เช่น มอญรำ เมย์เจิง เป็นต้น

3.2.2 แห่น้ำหวาน การแห่น้ำหวานเป็นประเพณีที่ทำหลังจากวันสงกรานต์ประมาณหนึ่งสัปดาห์ โดยชาวบ้านจะมาร่วมทำบุญด้วยการจัดขบวนแห่น้ำหวานบรรจุขวด เพื่อถวายพระภิกษุสงฆ์ไว้ฉันเวลากระหายน้ำ เมื่อขบวนแห่ถึงวัดใดก็นำน้ำหวานที่จัดไว้ถวายพระสงฆ์และสามเณรทุกรูปในวัด ขบวนแห่น้ำหวานจะมีทั้งนกและปลาเพื่อนำไปปล่อยตามวัดต่างๆ ด้วย ตามเส้นทางที่ขบวนผ่านจะมีโรตังตั้งอยู่เป็นระยะๆ มีน้ำดื่ม ขนมและของว่าง บริการแก่ผู้ร่วมขบวนหรือผู้ร่วมงานด้วย ซึ่งเป็นการให้บริการฟรี ประเพณีแห่น้ำหวานนี้ คนไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ด ได้ปฏิบัติเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

3.2.3 แห่ข้าวแช่ ประเพณีการแห่ข้าวแช่ เป็นประเพณีที่คนมอญเรียกว่า "เป็งสูงกราน" คือในเช้าวันสงกรานต์ชาวบ้านจะจัดเตรียมสารอาหาร และนำข้าวแช่ใส่ในหม้อดินเผา สาเหตุที่ใช้ภาชนะหม้อดินเผาใส่ข้าวแช่ ก็เพราะจะช่วยทำให้ข้าวแช่เย็นและมีกลิ่นหอมมารับประทาน ที่เกาะเกร็ดจะมีการหุงข้าวแช่โดยจัดทำรวมกันเป็นหมู่บ้าน ชาวบ้านจะรวมกันออกค่าใช้จ่ายและรวมกันทำข้าวแช่ในทีเดียวกัน เวลานำข้าวแช่ไปถวายพระที่วัดจะจัดเป็นขบวนแห่ เรียกว่า "แห่ข้าวแช่" และจะจัดทำพิธีบูชานางสงกรานต์ที่มอญเรียกว่า "มีสูงกรานต์" ด้วยการสร้างศาลเพียงตาหน้าบ้าน นำข้าวแช่พร้อมเครื่องบูชาวางไว้ จะมีการส่งสารรับข้าวแช่ให้แก่ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือด้วยเพื่อเป็นการแสดงความเคารพ โดยปกติการแห่ข้าวแช่จะทำกันปีละ 2 ครั้งคือในวันสงกรานต์ครั้งหนึ่ง และในวันออกพรรษาอีกครั้งหนึ่ง

3.2.4 แห่หางหงส์ การแห่หางหงส์ เป็นประเพณีในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งคนไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ด จะจัดพิธีแห่หางหงส์เพื่อเฉลิมฉลอง หางหงส์จะทำด้วยผ้ามาตัดเย็บเป็นรูปชงยาวผูกปลายไม้ แห่ไปตามหมู่บ้าน เพื่อเป็นสิริมงคล ความร่มเย็นเป็นสุขของบ้าน และถวายเป็นพุทธบูชา ชาวบ้านมีศรัทธามาร่วมกันทำหางหงส์ ผู้มีศรัทธามักตัดผมตนเองไปผูกไว้ที่หางหงส์ แล้วแห่ไปถึงหมู่บ้าน เมื่อถึงวัดชาวบ้านจะทำการสักการะพระเจดีย์ที่สำคัญของวัดนั้น แล้วเชิญหางหงส์ขึ้นสู่ยอดเสาหงส์ของวัด พระสงฆ์สวดชยันโตเพื่อเป็นสิริมงคล ประเพณีแห่หางหงส์ยังทำกัน ในเกาะเกร็ดจนถึงปัจจุบันนี้

เนื่องจาก "หงส์" เป็นสัญลักษณ์ของชนชาติมอญมาแต่โบราณ ซึ่งมีตำนานเกี่ยวกับ "หงส์" ในพงศาวดารมอญกล่าวไว้ว่า ครั้งหนึ่งเมื่อประมาณพันปีเศษมาแล้วมีสำเภากลางลำหนึ่งแล่นมาจากพิตยานคร ในประเทศอินเดีย เพื่อจะไปค้าขายยังสุวรรณภูมิได้พัดพาเรือสำเภามาถึงบริเวณภูเขาสุทศนะมรังสฤษฎ์ บรรดาผู้คนในเรือสำเภานั้นแลเห็นหงส์ทองสองตัวกำลังเล่นน้ำอยู่ที่หาดทรายพราหมณ์ผู้รู้จดหมายเหตุโบราณได้กราบทูลพระเจ้าบดินทราชาเจ้าผู้ครองพิตยานครว่า เมื่อครั้งพระพุทธเจ้ายังมีพระชนมายุอยู่นั้น ได้เคยเสด็จมาถึงสถานที่หงส์ทองสองตัวลงเล่นน้ำ ได้ทรงทำนายว่าสถานที่นี้จะได้เป็นพระมหานครต่อมา เจ้าชายสมละกุมารและเจ้าชายวิมลกุมารโอรสฝาแฝดของพระเจ้าเสนาะคงคาและพระนางวิมลราชเทวีได้พาผู้คนมาตั้งบ้านเรือนและสร้างเมืองขึ้นมีพระอินทร์ลงมาช่วยสร้าง เหตุที่มีหงส์ทองมาลงเล่นน้ำที่นั่น จึงขนานนามว่า "หงส์สาวดี" หงส์จึงเป็นสัญลักษณ์ของชนชาติมอญมาแต่โบราณ และเพื่อเป็นสิริมงคลจึงนิยมทำเสาหงส์ ไว้ตามวัดเป็นพุทธบูชา

3.2.5 สะบ้ามอญ การเล่นสะบ้ามอญ เป็นการละเล่นพื้นบ้านของคนมอญในเกาะเกร็ดระหว่างเทศกาลสงกรานต์ คือในวันที่ 13-15 เมษายน ช่วงตอนเย็นและกลางคืนจะมีการเล่นสะบ้ามอญตามหมู่บ้านต่างๆ เป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสรู้จักสนิทสนมกัน แต่ก็อยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ เพราะสถานที่เล่นสะบ้ามอญนั้นจัดขึ้นในบริเวณหมู่บ้าน หรือในบริเวณบ้านใดบ้านหนึ่งหรือหลายๆบ้านในหมู่บ้านนั้น สถานที่เล่นสะบ้ามอญ เรียกว่า "บ่อน" ทำบนลานดิน ต้องปรับที่ทุกคืนให้เรียบ ที่กว้างขวางพอที่จะให้สาวๆนั่งเรียงกันได้ตั้งแต่ 8 - 12 คน ประดับประดาบริเวณด้วยกระดาษสีและผ้าสีต่างๆ มีการเตรียมอาหารและเครื่องดื่มไว้รับรองแขกด้วย หนุ่มๆที่จะมาเล่นสะบ้ามอญต้องจัดมาเป็นกลุ่มเป็นพวก มีหัวหน้าซึ่งอาวุโสกว่าบุคคลอื่น พวกนี้น้องต้องเชื่อฟังอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ยังมีกลุ่มหนุ่มๆพร้อมด้วยเครื่องดนตรี ซึ่งกลุ่มหนุ่มเหล่านี้จะร้องรำทำเพลงเรียกว่า "กล่อมสะบ้า" ทำให้บรรยากาศสนุกสนานยิ่งขึ้น

3.2.6 ทะแยมอญ เป็นเพลงพื้นบ้านเก่าแก่ของคนไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ด นิยมเล่นกันได้ทั่วไป ทั้งในเทศกาลสงกรานต์ งานมงคล งานอวมงคล ไม่จำเป็นต้องเป็นงานพิธี เนื้อร้องและท่วงทำนองของเพลงเป็นภาษามอญ แต่อาจมีภาษาไทยปนบ้างในบางตอน เนื้อร้องเป็นการร้องโต้ตอบระหว่างฝ่ายชายกับฝ่ายหญิง อาจจะเป็นการเกี่ยวพาราสี ต่อปากต่อคำ หรือมีข้อธรรมะโต้ตอบกัน หรือชมนกชมไม้ ทั้งนี้แล้วแต่ว่าผู้ร้องจะดำเนินเรื่องไปอย่างไร มีการรำประกอบด้วย แต่ไม่เป็นแบบแผนตายตัว

นอกจากนี้ยังมีเพลงมอญประเภทเพลงใหญ่ ซึ่งเป็นเพลงหลักที่ใช้บรรเลง ขณะทำบุญที่บ้านหรือที่วัด ได้แก่ เพลงประจำบ้านทางตรง เพลงประจำบ้านทางกลาง เพลงประจำวัดทางตรง และ เพลงประจำวัดทางกลาง เป็นต้น

3.2.7 รำเจ้า การรำเจ้านี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของงานสงกรานต์ของคนมอญที่เกาะเกร็ด และเป็นการรำที่หมู่บ้านคนมอญถือปฏิบัติตั้งแต่ครั้งอยู่เมืองมอญ และคนไทยเชื้อสายมอญก็ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา ตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบันนี้ โดยจะมีการรำเจ้าเป็นประจำทุกปีหลังเทศกาลสงกรานต์

หรือขึ้น 1 คำ เดือน 6 เป็นการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทุกหมู่บ้านจะมีศาลประจำหมู่บ้านของตนเอง ได้แก่ศาลเจ้าพ่อชั้นผู้ใหญ่คือ "เจ้าพ่อเกษแก้วไชยฤทธิ์" หรือ "เจ้าพ่อหนุ่ม" ทุกๆ ปีจะมีการรำถวายเจ้าพ่อหนุ่มพร้อมด้วยเครื่องเช่น นอกจากนี้เป็นที่พึงทางใจแล้ว คนมอญยังเชื่อว่าเจ้าพ่อนำสิ่งที่ดีที่เป็นมงคลมาสู่ชีวิต ทำให้ชาวบ้านได้อยู่ดีมีความสุขทุกครอบครัวและทุกหมู่บ้าน

3.2.8 การปล่อยปลา เนื่องจากคนมอญส่วนมากมีอาชีพเกษตรกรรม การเดินทางสัญจรตามท้องทุ่ง ในบางฤดูกาลพบเห็นปลาตกคต เพราะขาดน้ำอยู่เสมอ จึงพากันนำไปปล่อยที่แม่น้ำ ต่อมาจึงได้กลายเป็นประเพณีปล่อยปลาในวันสงกรานต์ เพราะเดือนเมษายนของไทยเป็นเดือนแห่งการขาดฝน พิธีกรรมปล่อยปลาถือเป็นการช่วยต่ออายุสัตว์ คนมอญจึงถือว่าการปล่อยปลาในวันสงกรานต์เป็นการสะเดาะเคราะห์ช่วยต่ออายุของผู้กระทำ และเป็นการนำตนไปประสบโชคดี หลังวันที่ 15 เมษายนแล้ว จะมีขบวนแห่ปลาและนกกของคนไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ด หนุ่มสาวจะแต่งตัวกันอย่างงามพริ้ง หัวถึงปลา หรือโถแก้วใส่ปลาและกรงนกที่ตกแต่งสวยงาม เดินเป็นขบวนนำปลาไปปล่อยที่ทำน้ำวัดปรมัยยิกาวาส และปล่อยนกที่บริเวณลานวัดนั่นเอง

3.2.9 การทำบุญกลางบ้าน การทำบุญกลางบ้านที่เกาะเกร็ด คนมอญเรียกว่า " ปะยั กาวยา อาได้ห์กวาน " การทำบุญนี้จะทำกันในหมู่บ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชาวบ้าน และหมู่บ้านนั้นจะจัดทำบุญกลางบ้านขึ้นหลังวันที่ 15 เมษายน โดยมีการเลี้ยงพระในตอนเช้า ชาวบ้านในหมู่บ้านจะช่วยกันจัดอาหาร มาถวายพระ และเลี้ยงกันในหมู่ชาวบ้าน ก่อนสงกรานต์ประมาณหนึ่งสัปดาห์ มีการเตรียมกวนกาดะแม ซึ่งเป็นขนมที่ต้องใช้แรงคนมากในการทำ นอกจากกวนกาดะแมแล้ว จะมีการกวนข้าวเหนียวแดง ข้าวเหนียวแก้ว ซึ่งเป็นขนมสำหรับทำบุญในเทศกาลนี้นอกจากขนมแล้วยังมีการทำขนมจิ้น หรือ " คะนอมจิ้น " ซึ่งเป็นอาหารของคนมอญแต่โบราณกาลมาแล้วเพื่อเตรียมทำบุญด้วย เมื่อได้ทำบุญกลางบ้านแล้ว การเฉลิมฉลองการขึ้นศักราชใหม่ยังคงมีต่อเนื่องไปอีกด้วย เช่น การจัดทำพิธีทำบุญสงฆ์น้ำพระ เป็นต้น

3.2.10 สรงน้ำพระและเจดีย์มอญ เมื่อได้ทำบุญกลางบ้านแล้ว การเฉลิมฉลองการขึ้นศักราชใหม่ จะมีการทำบุญต่อเนื่องไปอีกด้วยการจัดพิธีทำบุญสงฆ์น้ำพระ เนื่องจากในระยะสงกรานต์นี้เป็นช่วงที่อากาศร้อนจัดมากชาวบ้านจึงร่วมกันจัดทำบุญสงฆ์น้ำพระพุทธรูปและพระเจดีย์สำคัญในวัด เปลี่ยนผ้าแพรสีแดงที่พันรอบพระเจดีย์ทุกองค์ การทำบุญให้ทานต่างๆผ่านมาจนถึงวันที่มีการสงฆ์น้ำพระแล้ว คนมอญทั้งหลายเชื่อว่าความร่มเย็นเป็นสุข ความเป็นสุข ความเป็นสิริมงคลทั้งหลายอันเป็นผลบุญจากการประกอบกุศล ทั้งคุณพระรัตนตรัยและเทพยดาและองค์กษัตริย์อำนาจอวยชัยปกป้องรักษาให้มีความสุขร่มเย็น การเฉลิมฉลองใหม่จึงเป็นนิมิตหมายในสิ่งที่ดีงามทุกคนดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข ความเจริญร่มเย็นตามเจตนารมณ์ที่มุ่งหมายไว้และอ้อมเอมในผลบุญกุศลอย่างมั่นคงตลอดไป

ทั้งหมดนี้เป็นประเพณีสงกรานต์ชาวมอญในเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรีที่แตกต่างไปจากประเพณีสงกรานต์ที่อื่นๆ แต่ปัจจุบันได้ปฏิบัติกันผิดเพี้ยนไปบ้าง เนื่องจากวัฒนธรรมใหม่ๆ ได้เข้ามาในเกาะเกร็ดมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีประเพณีต่างๆ ของชาวมอญและชาวไทย ดังนี้

3.3 ประเพณีการจุดลูกหนู ประเพณีการจุดลูกหนู เป็นประเพณีการจุดดอกไม้เพลิงชนิดหนึ่งของคนมอญที่ใช้จุดเผาศพพระสงฆ์ในเกาะเกร็ด และในอำเภอปากเกร็ด เนื่องจากพระสงฆ์เป็นสถาบันที่คนมอญเคารพนับถือมาก เพราะพระสงฆ์เป็นผู้ทรงศีลปฏิบัติปฏิบัติชอบ การเผาศพต้องทำด้วยความเคารพ ไม่นิยมจุดดอกไม้จันทร์เผาศพพระสงฆ์ด้วยมือตนเอง ซึ่งถือว่าไม่เป็นการสมควรจึงใช้ลูกหนูจุดศพ และมีการสร้างปราสาทสำหรับเผาศพโดยเฉพาะ โดยจะเผาปราสาทไปพร้อมกับเผาศพด้วย เป็นประเพณีเฉพาะวัดที่มีพระสงฆ์มอญเท่านั้น ไม่มีการจำกัดชั้น วรรณะของพระสงฆ์แต่ประการใด ประเพณีนี้ยังคงรักษาสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้ คนมอญยังนิยมทำลูกหนูมาจุดแข่งขันกันในงานศพด้วย แข่งกันว่าของใครจะมีเสียงดัง และวิ่งตามสายไปโดยที่เสียงไม่ขาดหาย และมีกำลังแรงสามารถโดนหีบศพ หรือปราสาทที่ไว้ศพจำลองพังได้ ก็นับว่าเป็นผู้ชนะ ระยะทางที่ให้ลูกหนูวิ่งนั้น แล้วแต่จะสัญญาตกลงกันเอง และก่อนที่จะนำลูกหนูมาจุดนั้น จะต้องมีการแห่กันอย่างใหญ่โต ลูกหนูของใครก็แห่กันมา มีปี่พาทย์มอญ กลองยาวหรือเปิงมาง สุดแต่ว่าใครจะจัดอะไรมาก็ได้ มีสาว ๆ สวย ๆ ของหมู่บ้านแต่งกายสวยงามร่วมฟ้อนรำมาในขบวนแห่ลูกหนูด้วย

3.4 ประเพณีทำบุญออกพรรษา การทำบุญออกพรรษตามวัดในเกาะเกร็ด จะเริ่มตั้งแต่วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 จนถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 โดยจะมีการทำบุญเป็นพิเศษเป็นวัดๆ ไป เช่น มีการทำบุญปิดทองไหว้พระ เวียนกันไปวัดละ 1 วัน แล้วแต่ว่าในท้องที่นั้นจะมีวัดสำคัญมากน้อยเพียงใด บางแห่งมีการทำบุญเช่นนี้ถึง 10 วันหลังจากวันออกพรรษา เฉพาะในวันขึ้น 14 - 15 ค่ำ และแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จะมีการทำบุญคล้ายๆ กันทั้ง 3 วัน เริ่มตั้งแต่เช้ามีคของวันขึ้น 14 ค่ำ ชาวบ้านจะจัดสำรับอาหารไปถวายพระที่วัดเป็นสำรับใหญ่ จะมีขนมจีนน้ำยา น้ำพริก กระจ่างสารท กล้วยไข่ เป็นหลัก นอกจากนั้นจะมีอาหารอื่นๆ อีก งานทำบุญออกพรรษา เป็นเทศกาลประจำปี เพื่อน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ความยิ่งใหญ่ไม่ยิ่งหย่อนหรือดูจะยิ่งใหญ่กว่าเทศกาลสงกรานต์ซึ่งเป็นงานตอนต้นปีเสียอีก

3.5 ประเพณีตักบาตรทางน้ำ ประเพณีตักบาตรทางน้ำเป็นประเพณีในเทศกาลออกพรรษา ซึ่งชาวเกาะเกร็ด และชาวอำเภอปากเกร็ดจะทำกันในวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 โดยคนมอญจะตบแต่งเรือสำหรับให้พระภิกษุสงฆ์และลูกศิษย์จากวัดต่างๆ พายออกไปรับบิณฑบาตตามบ้านเรือนของคนมอญที่อยู่สองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เริ่มตั้งแต่เช้าตรู่ตะวันขึ้นเป็นต้นไป คนมอญจะพร้อมกันทำบุญมากกว่าวันอื่นๆ เรือแต่ละลำส่วนมากเป็นเรือขนาดใหญ่ เรือบางลำมีลูกศิษย์มากกว่า 20 คน ทั้งยังมีเสียงเพลงที่ลูกศิษย์แต่ละลำ ร้องรำทำเพลงดังไปทั่วท้องน้ำอย่างสนุกสนานครึกครื้น เมื่อครบทุกหมู่บ้านแล้วจึงกลับวัด

3.6 ประเพณีตักบาตรดอกไม้ เป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนาอย่างหนึ่งในเกาะเกร็ด ความมุ่งหมายของชาวพุทธนั้นถือเป็นการปฏิบัติและแสดงความคารวะนอบน้อม อีกทั้งขอขมาลาโทษ หากมีเหตุอันใดพลาดพลั้งไป ซึ่งเป็นการกระทำล่วงเกินต่อพระพุทธศาสนา และพระภิกษุสงฆ์ ขอให้ อานิสงส์แห่งการถวายดอกไม้จึงมีขึ้นเมื่อพระภิกษุได้รับบิณฑบาตแล้ว และได้นำไปบูชาพระพุทธรูปุชนิยสถานในวัดต่อไป

3.7 ประเพณีการเล่นเพลงเจ้าขาว เพลงเจ้าขาว เป็นเพลงพื้นบ้านเก่าแก่ของชาวเกาะเกร็ด และอำเภอปากเกร็ด เป็นเพลงเรือของชาวมอญที่ใช้ร้องรับกันระหว่างพายเรือไปตามบ้านเรือนริมน้ำ เพื่อบอกให้ทราบว่าเป็นเรือคนนี้จะทำบุญที่วัดใด พร้อมกันนั้นก็ชักชวนให้คนมาทำบุญร่วมกันไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเทศกาลทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ระดับน้ำในแม่น้ำลำคลอง เอ่อล้นตลิ่ง ซึ่งเหมาะอย่างยิ่งที่ชาวบ้านจะออกบอกรับบุญทางเรือ ด้วยการพายเรือไปตามหมู่บ้านต่างๆ พร้อมกับร้องเพลงเรือ เชิญชวนผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญด้วยกัน การบอกรับบุญเช่นนี้จะมีกำเนิดมาตั้งแต่เมื่อใดยังหาหลักฐานไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตามต้องมีอายุไม่น้อยกว่า 200 ปี กล่าวคือประมาณต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เพลงเรือนี้ คนมอญที่มีภูมิลำเนาในเกาะเกร็ด และอำเภอปากเกร็ด ได้ปฏิบัติเป็นประเพณีมาช้านานแล้ว อาจเป็นประเพณีที่มีอยู่ก่อนในเมืองมอญและคนมอญเหล่านั้นได้นำมาใช้เมื่อมาอยู่ในเมืองไทย ดังจะเห็นได้ว่าประเพณีนี้มีเฉพาะในหมู่คนไทยเชื้อสายมอญเท่านั้น

3.8 ประเพณีการตักบาตรน้ำผึ้ง เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันในเกาะเกร็ดมานานเช่นกัน ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 โดยจะเริ่มในตอนเช้า พระสงฆ์จะออกบิณฑบาตตามปกติ คนมอญจะนำขำน้ำผึ้ง และขำต้มลูกโยนมาใส่บาตร

ประเพณีการตักบาตรน้ำผึ้ง มีความเป็นมาจากพุทธประวัติ คือสมัยที่เจ้าชายสิทธัตถะได้ทรงเลิกบำเพ็ญทุกขกิริยาแล้ว กลับมาเสวยกระยาหารตามปกติ แต่ความสมบูรณ์แห่งพระวรกายก็ยังไม่ฟื้นคืนดังเดิม จนนางสุชาดาได้กวนขำมธุปายาส (ขำที่หุงด้วยนมเจือน้ำผึ้ง) นำมาถวาย เมื่อได้เสวยขำมธุปายาสแล้ว ทำให้พระวรกายกลับสมบูรณ์แข็งแรงขึ้นอย่างรวดเร็ว พระปรีชาญาณก็เกิด จนสามารถตรัสรู้สำเร็จพระโพธิญาณ มีอยู่คราวหนึ่งในช่วงเดือน 10 พระภิกษุทั้งหลายถูกฝนจนชุ่มด้วยน้ำฝน เกิดอาพาธจ้งหันอาเจียน ร่างกายซูบผอมเศร้าหมองลง เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบได้ทรงพุทธาณุญาตให้ภิกษุรับและฉันน้ำผึ้ง น้ำอ้อย เนยข้น เนยใส และน้ำมันพืชได้ในยามวิกาล เพื่อระงับโรคและบำรุงร่างกาย เพราะถือว่าทั้ง 5 ชนิดเป็นเภสัชด้วย ด้วยเหตุนี้การตักบาตรน้ำผึ้ง จึงเป็นการถวายเภสัชทาน ได้ปฏิบัติสืบต่อมาจนเป็นประเพณีการตักบาตรน้ำผึ้ง ตั้งแต่นั้นมา

3.9 ประเพณีลอยกระทง เป็นประเพณีความเชื่อของคนไทยที่นิยมทำกันในวันเพ็ญเดือน 12 ซึ่งสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ เรื่อยมาจนถึงสมัยปัจจุบัน คือในตอนกลางคืนนิยมจัดงานสนุกสนานรื่นเริง และร่วมกันปลดปล่อยความทุกข์กับสิ่งไม่ดีที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน นำสัญลักษณ์บางอย่างของตนเองใส่ในกระทง เช่น เศษผม เศษเงิน เมื่อลอยกระทงก็จุดธูปเทียนกล่าวขอมาพระแม่คงคา เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง

สำหรับประเพณีลอยกระทงที่เกาะเกร็ดและอำเภอปากเกร็ด ที่จัดในวันเพ็ญเดือน 12 ของทุกปีนั้น มักจะจัดที่เกาะเกร็ด เพราะเป็นสถานที่ที่เหมาะสมอย่างยิ่งกับการลอยกระทง เนื่องจากมีวัดและบ้านเรือนส่วนใหญ่อยู่ริมแม่น้ำอยู่แล้ว โดยทางอำเภอปากเกร็ดและเทศบาลตำบลปากเกร็ดได้จัดงานลอยกระทงที่วัดปรมัยยิกาวาส เพราะสถานที่เหมาะสมกับการลอยกระทงอย่างยิ่งนั่นเอง

พิธีกรรมจะเริ่มเวลา 5.00 น.ในวันแรม 8 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งถือว่าเป็นวันทำบุญใหญ่ จะมีประชาชนมาร่วมทำบุญตามลำน้ำอย่างแน่นขนัดทั้งสองฝั่งคลอง ประชาชนส่วนใหญ่นำมาทำบุญพระร้อยแปดนี้ จะมาโดยเรือพายและเรือเครื่อง ซึ่งมีการเตรียมอาหารคาวหวานมาอย่างพร้อมมูล ส่วนทางด้านพระสงฆ์นั้นชาวบ้านจะนิมนต์ลงเรือจ้างบ้าง เรืออี่แปะบ้าง บางลำมีพระ 1 องค์ หรือ 2 องค์ แต่ส่วนใหญ่ไม่เกิน 3 องค์ และมีคนพายเรือ 3 - 4 คน เพื่อรับอาหารคาวหวานจากประชาชน พระจะบิณฑบาตไปในทางเดียวกัน เช่น เริ่มต้นทางฝั่งขวาที่จะรับบิณฑบาตเรือไป แล้วจึงวกกลับมาฝั่งซ้ายบ้าง แต่ละวัดจะมีการแห่พระพุทธรูปสำคัญซึ่งประดับประดาอย่างสวยงามไปรับบิณฑบาตด้วย พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนปิดทองและบริจาค ทรัพย์เพื่อนำไปบำรุงวัด ช่วงเวลาที่ประชาชนทำบุญกัน หนาตาจะอยู่ระหว่าง 6.00 - 7.00 น.

ในระหว่างการทำบุญนี้ เพื่อให้เกิดความสนุกสนานยิ่งขึ้น ชาวบ้านจะแต่งตัวเป็นถ้ำยี่บ้าง หรือนำผ้าเหลืองมาห่มบ้าง และใช้ขันครอบศิระ สมมติเป็นพระสงฆ์มาร่วมบิณฑบาตรด้วย

ประเพณีสำคัญๆ ของจังหวัดนนทบุรี ไม่ได้มีเฉพาะที่อำเภอปากเกร็ดเท่านั้น แต่ได้ประพฤติปฏิบัติกันทุกอำเภอทั่วทั้งจังหวัด แต่ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย คือ ที่เกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด ประเพณีต่างๆ มาพร้อมกับศาสนา ดังนั้นคำสอนให้ประพฤติปฏิบัติดี จึงมีอยู่ในประเพณี

งานเทศกาลผลไม้และของดีเมืองนนท์ การจัดงานเทศกาลได้กำหนดจัดงานช่วงกลางเดือน เมษายน - ต้นมิถุนายนของทุกปี บริเวณริมเขื่อนหน้าศาลากลางเก่า อำเภอเมือง มีการจำหน่ายผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับของนนทบุรี เช่น ทุเรียน มังคุด กระท้อน มะไฟ มะม่วง ฯลฯ

เมืองนนทบุรีเป็นเมืองผลไม้ที่มีชื่อเสียงมากในเรื่องของรสชาติอร่อยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในอดีตมักจะมีคนกล่าวขานถึงชื่อผลไม้และแหล่งปลูกที่สำคัญจนติดปากดังนี้ “ทุเรียนพันธุ์บ้านหม้อ กระท้อนหอพันธุ์บ้านกร่าง มะปรางพันธุ์ท่าอิฐ ลิ้นจี่เกาะศาลากุล” สิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงออกถึงความ เป็นเลิศและเอกลักษณ์ของผลไม้เมืองนนทบุรีได้เป็นอย่างดี

ผลไม้ที่ขึ้นชื่อลือชื่อนามหลากหลายชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทุเรียนนนท์ที่มีรสชาติหวาน มัน สีของเนื้อเข้ม เนื้อแห้ง ผลไม้เมืองนนท์หลายชนิดเป็นผลไม้ที่มีรสชาติและมีลักษณะพิเศษหลายๆ ประการ นอกจากนี้ก็มีกระท้อน มะปราง มะม่วง มังคุด ลิ้นจี่ ส้มโอ ฯลฯ ตลอดจนผลไม้อื่นๆ นานาชนิดที่นำพันธุ์มาจากต่างถิ่น เมื่อปลูกและออกผลแล้วจะมีรสชาติที่ดีไปด้วย เหตุผลสำคัญคงเป็นเพราะพื้นดินในจังหวัดนนทบุรีมีแร่ธาตุที่เป็นอาหารอย่างดี จนทำให้ผลไม้แพร่หลายไปสู่จังหวัดต่างๆ ทั่วทุกภาคของประเทศไทย

ปัจจุบันเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง ที่เอกลักษณ์ดังกล่าวคงเหลืออยู่แต่ในความทรงจำ เพราะทุเรียน มะปราง และลิ้นจี่แทบจะหาไม่พบในจังหวัดนนทบุรี ไม่มีการปลูกเพิ่มเติม ที่มีอยู่แล้วก็ถูกตัดทิ้ง นำพื้นที่ไปทำอย่างอื่นเสียเกือบหมด ดังนั้น ควรที่ชาวนนนทบุรีจะได้ร่วมกันให้ความสนใจและร่วมกันฟื้นฟูพันธุ์ดังกล่าวให้คงอยู่สืบไป

4) ทูนาทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จังหวัดนนทบุรีเป็นจังหวัดเล็กเป็นอันดับสองรองจากจังหวัดสมุทรสงคราม ประกอบด้วย 6 อำเภอ ลักษณะภูมิประเทศ มีแม่น้ำเจ้าพระยาสองด้าน ฟังซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา มีพื้นที่ 1 ใน 4 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนฝั่งขวาของแม่น้ำมีพื้นที่ 3 ใน 4 ของพื้นที่ทั้งหมด มีเกาะเกร็ดเป็นเกาะใหญ่อยู่กลางแม่น้ำเจ้าพระยา มีคลองอีกประมาณ 100 สาย เป็นคลองธรรมชาติและคลองขุด กระจายอยู่เต็มพื้นที่

ทรัพยากรสำคัญมีธรรมชาติให้มาคงหนีไม่พ้นเรื่องน้ำและดิน เพราะสองสิ่งนี้ก่อให้เกิดอาชีพมากมาย ดินในจังหวัดนนทบุรีมีหลายประเภทกล่าวโดยสรุปได้ว่า ดินที่เหมาะสมในการเพาะปลูก เป็นดินที่อำเภอปากเกร็ด อำเภอเมือง อำเภอบางกรวย อำเภอบางใหญ่ เหมาะสมในการปลูกพืชสวน ซึ่งให้ผลผลิตดีมีคุณภาพ นนทบุรีจึงเป็นแหล่งสวนผลไม้ที่สำคัญ และมีชื่อเสียงมาตั้งแต่อดีต ส่วนดินอำเภอบางบัวทอง อำเภอบางใหญ่ บางส่วนอำเภอไทรน้อย และอำเภอปากเกร็ดบางส่วนเหมาะสมต่อการทำนาข้าว จึงเป็นแหล่งทำนาข้าวและปลูกผักเพราะสภาพของดินสามารถอุ้มน้ำไว้ได้ดี

สำหรับน้ำที่มีแม่น้ำเจ้าพระยาเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่แล้วยังมีคูคลองประมาณ 100 สาย ดังกล่าวแล้ว ยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติทั้งจังหวัดอีกประมาณกว่า 500 กว่าแห่งสามารถใช้ประโยชน์ในการอุปโภค บริโภค และเกษตรกรรมได้ จากสภาพพื้นที่และแหล่งน้ำอันอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การกสิกรรมอาชีพหลักจึงได้แก่ การทำนาข้าว เพาะปลูกมะพร้าว มะม่วง มังคุดและผลไม้ที่ขึ้นชื่อคือทุเรียน นอกจากนี้ยังมีการทำปศุสัตว์เลี้ยงเป็ด ไก่ โคเนื้อ สุกร กระบือ โคนม ประมงน้ำจืดมีการเลี้ยงปลานิล ปลาดุก ปลาตะเพียน กล่าวได้ว่า นนทบุรีเป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญของประเทศ

แม้ปัจจุบันพื้นดินที่ใช้เพื่อการเกษตรจะลดลงเรื่อยๆ เพราะอิทธิพลการขยายตัวของกรุงเทพฯ ไปยังนนทบุรี แต่ศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกลับก่อให้เกิดอาชีพสำคัญที่ให้ผลผลิตมากกว่าการเกษตร ได้แก่ การอุตสาหกรรม การพาณิชย์ และการบริการ